HET GOED RECHT

DER

TRANSVAALSCHE BOEREN,

DOOR

Dr. J. A. ROORDA SMIT.

MET EEN KAARTJE.

UTRECHT,
Gebr. VAN DER POST.
1881.

HET GOED RECHT

DER

Transvaalsche Boeren,

DOOR

Dr. J. A. ROORDA SMIT.

MET EEN KAARTJE.

UTRECHT,
GEBR. VAN DER POST.
1881.

HET GOED RECHT

DER

TRANSVAALSCHE BOEREN,

DOOR

Dr. J. A. ROORDA SMIT.

MET EEN KAARTJE.

UTRECHT,
Gebr. VAN DER POST.
1881.

Stoomdruk van de Firma L. E. BOSCH & ZOON, Utrecht.

VOORREDE.

De algemeene sympathie, die in Nederland zich voor de Boeren van Transvaal openbaarde, toen de tijding ontvangen werd, dat zij het Engelsche juk, zoo listig opgelegd, hadden afgeschud, bewoog mij de volgende bladzijden, eerst als feuilleton in het *Utrechtsch Dagblad* te schrijven. Ik wenschte mijn landgenooten in die sympathie te versterken door hun te bewijzen, dat zij inderdaad verdiend wordt door de Hollanders van Zuid-Afrika, die, sedert de Hollandsche vlag van de citadel van Kaapstad werd neergehaald, veel onrecht manhaftig hebben geleden. Ik wendde mij daartoe tot de redaktie van het *Utrechtsch Dagblad*, omdat zij sedert de annexatie van Transvaal volhardend de zaak der Boeren heeft bepleit en zeker zeer veel heeft bijgedragen, om de beweging ten hunnen gunste niet alleen in Nederland maar in de geheele beschaafde wereld te doen ontstaan.

Hoewel voor deze gelegenheid en met eenigen haast geschreven, is dit werkje toch een vrucht van ernstige studie.

Gedurende mijn verblijf te Pretoria, had ik als directeur van het Museum en de daarbij behoorende Bibliotheek gelegenheid om het materiaal te verzamelen, te meer, daar mij

gedurende eenigen tijd toegang tot de archieven der Republiek werd verleend.

Met behulp van mijn vriend Felix Nihoul, die thans ingenieur in Portugeesch Guinea is, verzamelde ik zoo de bouwstoffen voor een beschrijving en eene geschiedenis van Transvaal, die verschillende omstandigheden mij later verhinderden tot een boek te verwerken.

Wat ik mijn lezers, behalve het algemeen bekende, hier aanbied, heb ik uit officieele stukken, verhalen van ooggetuigen of eigen aanschouwing geput.

Het hierbij gevoegde kaartje aan den atlas van prof. Veth ontleend is wel niet volkomen correct maar toch een der beste kaarten van Zuid-Afrika op zoo kleine schaal die ik ken.

Zij die meer van Transvaal willen weten kunnen het boeiend geschreven boek van den heer Theod. M. Tromp ter hand nemen. Dengenen, wie nadere bijzonderheden van den Secoecoeni oorlog en het op ervaring berustend oordeel van een scherp opmerker interesseeren raad ik de lezing aan van Dr. Aylward, The Transvaal of to day, een werk dat in Nederland veel te weinig bekend is.

Dr. J. A. Roorda Smit.

Utrecht 17 Jan. 1881.

I.

Waarom de Boeren de Kaapkolonie verlieten.

Reeds spoedig nadat de Kaapkolonie in 1806 van de machtelooze Bataafsche republiek onder den „uit zijn kracht gegroeiden Union Jack" (om eene uitdrukking van mijn vriend Tromp te gebruiken) was overgegaan, wekte het nieuwe bestuur ontevredenheid. De eigenmachtige handelingen van den door Engeland uitgezonden goeverneurs en van het goevernement in Downingstreet, dat op dien afstand den waren toestand van zaken slecht kon beoordeelen, verbitterde de Kolonisten.

Het was in 1815, dat twee zendelingen, Dr. van der Kemp en Read, door ongegronde beschuldigingen verscheidene van de achtenswaardigste Boeren voor het tribunaal sleepten, om zich te verantwoorden over zware lichamelijke mishandelingen, op hun Hottentotsche bedienden gepleegd.

De kommissie van onderzoek, door het Eng. bestuur naar de grenzen gezonden, nam bij haar eerste rondreis van 70 à 80 gevallen kennis, waarin meer dan 1000 getuigen werden gehoord.

Al die beschuldigingen bleken ongegrond te zijn.

De verbittering bereikte haar toppunt in Oktober 1815. Een Boer, Frederik Bezuidenhout, werd voor de rondreizende kommissie aangeklaagd. De Landdrost, die het trotsche en onbuigzame karakter van Bezuidenhout kende, nam eenige militairen, onder bevel van Luitenant Rousseau, mede, om hem te arresteeren. Bezuidenhout, die zich met een Griquabediende in een veekraal had verschanst, weigerde zich overtegeven en sneuvelde.

De familieleden van Bezuidenhout vereenigden zich daarop, onder aanvoering van zijn broeder Johannes B., om de kolonie tegen het Eng. bestuur in opstand te brengen. Zij trachtten daarom een verbond te sluiten met eenige Kafferopperhoofden. — Dit mislukte.

Zij hielden toen alleen den strijd vol. Nadat er eenigen tijd met afwisselend geluk was gestreden, werden allen gevangen en 5 van de leiders van den opstand, die niet zooals Bezuidenhout het geluk hadden gehad, te sneuvelen, werden door den Goeverneur der Kolonie veroordeeld tot den strop en op den 6. Maart 1816 te Slagters Nek opgehangen. Ongelukkig was het schavot niet sterk genoeg, zoodat allen halfdood naar beneden vielen.

Hun kracht was gebroken en waggelend liepen zij naar den Eng. officier, om hem gratie te vragen.

Te vergeefs! Een tweede schavot werd opgeslagen — en dit bleek sterk genoeg te zijn.

Het drama, dat op den 6. Maart 1816 te Slagters Nek werd gespeeld, is door de Boeren nooit vergeten.

Bovendien waren er voornamelijk nog 4 redenen voor de verbittering der Boeren tegen het Engelsch bestuur.

Deze redenen, waarvan Henry Cloete in zijn

Lectures on the Cape ééne verkoos te vergeten, zal ik in korte trekken trachten te schetsen.

Wij kunnen ze noemen: 1. de geldkwestie, 2. de verhouding der Boeren tot hunne Hottentotsche bedienden, 3. tot hunne slaven, 4. tot hunne naburen, de Kaffers.

1. Generaal Janssens had, als gemachtigde van de Bataafsche republiek het finantiewezen zooveel mogelijk trachten te regelen.

Daarop kwam het Engelsch bestuur. Dadelijk werden ten koste der Kolonie aan de Engelsche ambtenaren jaargelden gegeven, die boven de krachten der Kolonie gingen.

Zoo ontvingen de 10 voornaamste ambtenaren in 1810 ruim 30,000 p. st., (d. i. *f* 360,000) en de andere *secundum ordinem.*

Het gevolg was, dat men banknoten moest uitgeven van 4 sh. (*f* 2,40), totdat in 1824 een bevel uit Downingstreet kwam, om de banknoten in te trekken.

Men voldeed aan het bevel en reduceerde de waarde van 4 sh. in papier tot 1 sh. 6 d. in zilver, dus tot 3/8 van de nominale waarde.

De kolonisten noemden dit een frauduleus bankroet.

2. De Boeren waren landheeren en hadden onder de oude Compagnie geleerd, de inboorlingen voor zich te laten werken. Beiden voeren daarbij wel; de Hottentotten aten geregeld en werkten goed voor hun meesters, die hen in 't algemeen zeer goed en welwillend behandelden. De zendelingen dr. v. d. Kemp en Read echter beschouwden de Hottentotten als wezens van ten minste gelijke, zoo niet betere kwaliteit dan de Boeren en traden als de beschuldigers van de laatsten op. Ten minste 95 percent dier beschuldigingen bleken

valsch te zijn. Maar de wind was gezaaid en de oogst was storm.

De Hottentotten verkozen een lui leven op de zendelingsstaties boven den veldarbeid bij de kolonisten. In 't weigeren van hun diensten door het Engelsch bestuur aangemoedigd, hadden zij weldra niet meer om van te leven, doch ook vele Boeren werden geruïneerd. Allengs vereenigden zich de Hottentotten in dievenbenden, die het leven en den eigendom der kolonisten bedreigden, en die door het Eng. bestuur bijna niet werden vervolgd.

De Boeren besloten uit deze handelingen van hun bestuur, dat zij door de Engelsche kroon aan de Hottentotten werden opgeofferd.

3. De Boeren hadden slaven. Het Eng. bestuur had dien handel oogluikend toegelaten, maar tot een minimum teruggebracht. 1) Het gevolg was te voorzien. Veel arbeid en weinig handen maken, dat de arbeid goed wordt betaald.

De slaven werden daarom duur en het kwam niet zelden voor, dat men zelfs, hoe groote schaarschte in geld er ook was, tot 600 p. st. (ƒ 7200) voor een goeden slaaf betaalde. Zulk een dure slaaf werd natuurlijk goed gevoed en goed behandeld.

Kort na 1815 gaf het Eng. bestuur te kennen, dat de slavenhandel moest ophouden. Men schiep daarom in 1826 een nieuw ambt, dat van beschermer der slaven.

Deze hoofdambtenaar bepaalde het aantal werkuren enz. enz. en riep de eigenaren ter verantwoording op.

De slaven zagen zich dadelijk in een andere

---

1) In 1807 werden de laatste slaven in de Kaapkolonie ingevoerd.

positie geplaatst. Het regende klachten en tot onzen spijt moeten wij er bijvoegen: het regende onrechtvaardige veroordeelingen van eigenaars. Nadat de kolonisten, ten getale van 3 à 4000 bij den goeverneur persoonlijk hadden aangedrongen op herziening van de voor hen onbillijke bepalingen 1) en hadden bespeurd, dat hun vertoogen niet werden gehoord — besloten zij zelven de afschaffing der slavernij zoo krachtig mogelijk te bevorderen.

Zij richtten daarom een „menschlievend Genootschap" op, dat zich ten doel stelde: 1. alle jonge slavenmeisjes op te koopen en vrij te verklaren; 2. te zorgen, dat deze meisjes een voor haar geschikte opvoeding en een, al was het dan ook klein, kapitaal in geld konden verkrijgen. Hare kinderen zouden natuurlijk vrije menschen zijn.

Het genootschap had een schitterend sukzes. Binnen een paar jaren waren 300 meisjes opgekocht en vrijgelaten.

Bijna alle slaveneigenaars boden bij het Genootschap hunne jonge slavinnen te koop aan. Uit geldgebrek kon daaraan niet worden voldaan. Het Genootschap vroeg daarop ondersteuning aan het Eng. bestuur. Bij dit verzoek voegde het eene berekening, dat men met eene subsidie van 70,000 à 80.000 p. st. (bijna één millioen gulden) in den tijd van 10 jaren een einde kon maken aan de slavernij. (1830 enz.) Dit verzoek werd geweigerd en tegelijk verlangde het Eng. bestuur oogenblikkelijke afschaffing der slavernij. Alle strafbepalingen van den „Beschermer der slaven" werden verdubbeld in gestrengheid.

---

1) Zie 72 en 74 Sectie der wet Verder Cloete voorlezingen over de Kaap. pag. 34.

Het Britsche volk stelde toen tertijd 20 millioen ponden sterling beschikbaar voor de afschaffing der slavernij en voor schadeloosstelling der eigenaars in al zijn koloniën. Hiervan kwam op de Kaapkolonie 3 millioen ponden d. i. 85 ponden per slaaf.

1. Vele eigenaars hadden kostbare slaven beleend. De waarde dier slaven was thans op 1/6 en soms nog minder van den koopprijs gedaald.

De gevolgen waren bankroeten van slavenhouders, van welke velen tot den bedelstaf werden gebracht.

2. De kolonisten der buitendistrikten waren van allen handenarbeid verstoken, daar de vrijgemaakte slaven allen naar Kaapstad wilden. De oogst der Boeren kon niet worden binnengehaald, en kostbare vaste eigendommen in de grensdistrikten daalden tot het ¼ van den betaalden koopprijs. Algemeene ontevredenheid der kolonisten, die met hun eenvoudig verstand dachten, dat het Engelsch bestuur beter had gedaan, de voorstellen van het menschlievend Genootschap aan te nemen, omdat het dan met veel minder geldelijke opoffering de slaven had kunnen emancipeeren, zonder de eigenaars zóó te schaden.

De dag der emancipatie was 1 December 1838.

Maar dit was nog niet alles. De 3 millioenen moesten door vele handen gaan, vóór zij bij de eigenaars terecht kwamen. Zij ontvingen slechts p. st. 1.200.000, dus nog niet eens de helft. De resteerende p. st. 1.800.000 bleef kleven aan de handen van ambtenaren, die toch ook moesten betaald worden. En zoo kostte ieder slaaf 33 p. st. 12 sh. gemiddeld. Voorwaar een merkwaardige emancipatie!

Vele kolonisten hadden het einde dezer komedie niet afgewacht. Toen zij zagen, wat hun, als stiefkinderen der Britsche kroon, boven 't hoofd hing, hadden zij de Kolonie in 1835 vaarwel gezegd, om in de woestijnen van Centraal-Afrika een nieuw vaderland te zoeken.

Als curiosum deel ik nog mède, dat verscheiden slaveneigenaars te trotsch waren om de belachelijke vergoeding van hun eigendom aan te nemen. Op dit oogenblik is er nog 5000 p. st. (*f* 60,000) in de kas der Kaapkolonie van de beroemde 3 millioenen, die op de reis van Engeland naar den Kaap tot 1,200.000 p. st. werden gereduceerd.

4. Een vierde kwestie, die een bron was van veel ontevredenheid voor de kolonisten, was de zoogenaamde Kafferkwestie.

De Kaapkolonie grensde ten oosten aan de Kaffers. In 1812 waren de Kaffers door een „kommando" buiten de toenmalige grenzen der Kolonie gedreven. Maar door de lauwheid, waarmee het Eng. bestuur de grenzen beschermde, of, liever aan haar lot overliet, kregen de Kaffers moed om in 1815 en '16 een strooptocht te doen in de Kolonie.

De kolonisten, die daarop aan het Eng. bestuur vroegen, of zij zelven zich tegen de Kaffers mochten verdedigen, ontvingen een ontkennend antwoord. Het werd hun streng verboden, op eenigerlei wijze wraak te nemen.

Toen de Boeren steeds bleven klagen over den waarlijk onhoudbaren toestand op de grenzen, besloot de toenmalige goeverneur der kolonie, Lord Somerset, door een mondgesprek de Kafferopperhoofden tot eerlijkheid en andere deugden te vermanen. Hij deed dit in 1817 en had werkelijk eenig gevolg bij de stammen en de opperhoofden Gaika en T'sambie.

Maar in 1818 hadden de Kaffers alle vermaningen weer vergeten. De eigenaardige aantrekkingskracht, die de kudden der Boeren op hen uitoefenden, was sterker dan alle betoogen van Engelsche goeverneurs. Nadat zij hiervoor een weinig waren gestraft, vond men het in 1819 weer noodig, de Boeren zelven tegen de Kaffers aantevoeren. Dat de Kaffers een werkelijk gevaarlijke macht waren, werd in 1819 bewezen door hun aanval op Grahamstown. Aangevoerd door Makanna, een tooverdokter (ook bekend onder den naam van Lynx), waren zij er bijna in geslaagd, het stadje met het garnizoen te overrompelen. — Deze aanval van Makanna had voor het Eng. bestuur een les moeten zijn, om een flinke houding op de grenzen aantenemen en zoo de kolonisten behoorlijk te beschermen.

Maar pas was de aanval afgeslagen, of het goevernement verviel weer in zijn ouden pedanten, apathischen toestand, en het verzuimde weder de eigendommen en het leven van zijn onderdanen binnen de grenzen der kolonie te beschermen. Zoo nu en dan deed men iets, maar men bracht het niet verder dan tot halve en, tengevolge van de uiteenloopende meeningen der verschillende goeverneurs, ook tegenstrijdige maatregelen. Dit duurde tot 1834.

In dit jaar begonnen zich reeds stemmen te laten hooren onder de Boeren, om een nieuw vaderland te zoeken.

Onder Uys, de Lange en Maritz ondernamen zij daarom een expeditie naar Natal, om te zien, of dit land geschikt zou zijn voor een toekomstige woonplaats.

Nog waren zij op deze expeditie, toen de groote Kafferoorlog van 1834 uitbrak.

De Kolonie scheen juist een tijdperk van bloei tegemoet te gaan onder den nieuwen goeverneur, Sir Benjamin d'Urban, die al het mogelijke deed, om de dwaze maatregelen van zijn voorgangers ongedaan te maken en de kwestie der slavenemancipatie toch eenigszins voor de kolonisten te verzachten. Maar hij vond een augiasstal, welks reiniging het hem niet gegeven was te volbrengen.

De toestand op de oostelijke grenzen was sinds lang gevaarlijk.

De klachten, die de kolonisten indienden, en hunne aanvragen om bescherming van leven en eigendom waren door de vroegere goeverneurs niet gehoord. De Kaffers hadden machtige bondgenooten in Kaapstad, waar Dr. Philips, een zendeling, en de uitgever van de *Commercial Advertiser* geen gelegenheid lieten voorbijgaan om de deugden der brave Kaffers en de laaghartigheden der door hen verachte Boeren aan het publiek op te disschen.

Door hun toedoen zag men den dreigenden toestand op de grenzen niet. En hoewel andere, meer bezadigde mannen als Sir John Wylde en Henry Cloete voor het naderend onheil waarschuwden, hoorde men liever naar de filanthropische vertoogen van Dr. Philips.

In 't laatst van December 1834 overrompelden de Kaffers de geheele oostelijke grens, vermoordden de kolonisten en stalen hun vee. De tijding van dit onheil kwam op den 31 December te Kaapstad. Dadelijk werd kolonel Smith (later Sir Harry Smith) er heen gezonden. Maar het bestuur was onvoorbereid en had slechts 1100 à 1200 man troepen.

Kolonel Smith organiseerde daarom vrij-

willigerskorpsen uit de Boeren. De zonen, de wapens, het vee, de ammunitie der Boeren werden gerekwireerd, om het Engelsch gezag op de grenzen te handhaven.

De Boeren hielpen als één man, nada hun door kolonel Smith uit naam van het Engelsch bestuur schadeloosstelling was beloofd voor alles, wat zij aan het vrijwilligerskorps leverden.

Van die schadeloosstelling is nooit een penning in 't bezit der Boeren gekomen. De statistieke opgaaf van de door de Boeren geleden verliezen in de oostelijke provincie, is als volgt:

456 plaatsen verbrand en verwoest.

350 plaatsen geplunderd en beroofd.

60 wagens door de Kaffers genomen en vernield.

5,715 paarden.

111.930 stuks hoornvee en

161,930 schapen.

Behalve nog de ammunitie en menschen etc. etc., die ten behoeve der Eng. expeditie werden gerekwireerd en waarvoor nooit schadeloosstelling is gegeven.

Berekent men de waarde van alle verlies, dan is *f* 3,600.000 niet te hoog geschat. Verdeelt men dit over 300 grensboeren, dan had ieder een schade van *f* 12.000.

Het was de intentie van Sir Benjamin d'Urban en kolonel Smith, om de Boeren voor dit ontzaggelijk verlies schadeloos te stellen, maar zij vonden in Downingstreet geen gunstig oor. De toenmalige minister van kolonien, lord Glenelg, verklaarde in een order van 26 December 1835: 1. dat de goeverneur der kolonie den oorlog geheel verkeerd en op barbaarsche wijze had gevoerd;

2. dat de Kaffers volkomen in hun recht waren; 3. dat de Boeren geen schadeloosstelling zouden bekomen.

Lord Glenelg verkeerde blijkbaar onder den invloed van de zendelingen en de filanthropen van Exeter-Hall, die door een Engelsch schrijver zeer geestig betiteld werden als een kollektie *„goodhearted but feebleminded gentlemen"* en wier vertogen door een Engelsch staatsman *»the bray of Exeter Hall"* werden genoemd.

De Boeren hadden eindelijk een goeverneur, die hun welzijn wilde. Maar de edele, brave Sir B. D'Urban werd, omdat hij een boerenvriend was, door zijn superieuren voor een barbaar uitgemaakt, en hem werd een dwarskijker toegevoegd als luit.-goeverneur. Toen de depêche van Lord Glenelg bekend werd, zagen de kolonisten nog eens, dat zij werkelijk de stiefkinderen waren van de Eng. Kroon. Zij telden hunne grieven op: 1. de goedkoope intrekking van de banknoten; 2. de veranderde verhouding tot hun Hottentotsche bedienden; 3. de wijze, waarop zij bij de slavenemancipatie en 4. in de kwestie met de grenskaffers door het Eng. bestuur in 't ongelijk waren. gesteld.

Zij zagen, dat hun leven en eigendom door hun bestuur niet werden beschermd en zij hadden door jaren lange ondervinding geleerd, dat altijd aan hun tegenpartij gelijk werd gegeven.

Zij besloten daarom, de Kaapkolonie te verlaten en een land te zoeken, waar zij rustig, onder een eigen gekozen bestuur, rechtvaardigheid konden vinden.

II.

Exodus. De republiek Natal.

Tusschen het nemen van dit besluit tot het verlaten van hun land en de uitvoering lieten de Boeren niet veel tijd verloopen. In het begin in 1836 verkochten zij hun uitgestrekte landgoederen, dikwijls voor spotprijzen.

Het goevernement trachtte de beweging te stuiten — maar te vergeefs. Enkele Engelschgezinden beriepen zich op een wet („*Ne exeat Regno*"), die alleen op aangeklaagden of verdachten toegepast wordt, om den Boeren den voorgenomen uittocht te beletten. Op een vraag der Boeren moest luit.-goeverneur Stockenstrom, — die inmiddels als dwarskijker van sir B. D'Urban benoemd was — antwoorden, dat zij niet vielen onder de termen dier wet.

De volksverhuizing was thans niet meer te stuiten. Met haar begint de geschiedenis van het heldentijdperk van het Zuidafrikaansche volk.

Kort na de verklaring van Stockenstrom togen ongeveer 200 kolonisten onder aanvoering van Hendrik Potgieter noordwaarts. Zij staken de Oranjerivier over. Te Thaba Unchu, dicht bij het tegenwoordige Bloemfontein, werden zij gastvrij ontvangen door Moroka, het opperhoofd der Barolong. — Weldra volgden de afdeelingen van Gert Maritz, Jacobus Uys, Karel Landman en, *last not least*, die van den dapperen Retief. Hun geheele aantal bedroeg in weinig tijds meer dan 10,000.

Daar zij meenden, hun tocht verder te moe-

ten uitstrekken, trokken enkelen naar de tegenwoordige Transvaal. Hier stuitten zij op de Matabele, wier hoofd toen Moselekatze was. Verscheidene kolonisten werden gedood en hun vee werd geroofd. De overigen redden zich door van hunne wagens een soort wagenburg te maken (laager of wagenvesting, waarin de gapingen, zoo mogelijk, met doornstruiken worden opgevuld.)

Belegerd door de Kaffers, gelukte het hun een bode te zenden naar hunne vrienden, die nog te Thaba Unchu vertoefden.

Dadelijk begaf Gert Maritz zich met 200 strijdbare mannen op weg; hij tastte het opperhoofd aan in zijn vesting Mosiga, aan de bronnen van de Limpopo-rivier. Na een hardnekkig en bloedig treffen, gelukte het den Boeren, over de Kaffers te zegevieren.

Moselekatze had aan deze eene kennismaking genoeg; hij verzamelde zijn strijders en verhuisde naar het noorden van Transvaal — over de Limpopo — en zijn volk woont daar tot den huidigen dag.

Daar Moselekatze het zuidwestelijk gedeelte van Transvaal op de Bechuana had veroverd, en daar hij door de Boeren tot een nieuwe verhuizing was gedwongen, werden zij — de Boeren — door overwinning de rechtmatige eigenaars van dit gedeelte van Transvaal.

Nadat Maritz in het kamp te Thaba Unchu was teruggekeerd, vond hij onder de nieuwe aankomelingen zijn vriend Retief.

Retief, die altijd, en terecht, hoog bij de Boeren in aanzien stond, werd daarop door hen verkozen tot Kommandant-Generaal.

Deze verkiezing zette kwaad bloed bij de volgelingen van Potgieter en Uys, zoodat zij zich geheel van hun lotgenooten afscheid-

den en besloten, naar Natal te trekken. Ook Retief besloot daartoe.

In een vroeger feuilleton in het *Utrechtsch Dagblad* heb ik een overzicht gegeven van de geschiedenis der Zuidafrikaansche rassen. Ik zal aan dat vroegere verhaal thans enkele punten — al is het dan zeer beknopt — moeten ontleenen.

Nadat de Boeren een pas hadden gevonden over de Drakenbergen, waar deze de grens uitmaken tusschen het tegenwoordige Natal en den Oranje Vrijstaat, trokken zij daarover en zoo waren in 't laatst van 1857 bijna 1000 wagens met circa 7 à 8000 menschen op Natalsch grondgebied.

Zij vonden Natal geheel ontvolkt, daar weinige jaren te voren de Zoeloekoning Chaka bijna het geheele land had leeggemoord.

Zij wisten echter, dat, hoewel het land onbevolkt was, het toch in eigendom behoorde aan den opvolger en moordenaar van Chaka, namelijk diens broeder Dingaan.

Retief besloot daarom te trachten, het land van den Zoeloekoning te koopen.

Met dit dit doel bracht hij den koning een bezoek, maar werd tamelijk koel ontvangen. Na eenige ophelderingen over een veediefstal, die door de Boeren zou zijn gepleegd, welke beschuldiging bewezen werd ongegrond te zijn, werd de vorst vriendelijker, vooral toen de brave zendeling Owen, die bij Dingaan vertoefde, als bemiddelaar was opgetreden.

De koning liet daarop Retief gaan met de belofte, dat Retief aan hem het vee terug zou bezorgen, dat hem ontstolen was door Sikonyella, opperhoofd van een Bechuanastam van de Witte Bergen (tegenwoordig Harrysmith. O. V. S.). Retief voldeed aan die

voorwaarde en trok in Januari 1838 naar Umgongkloof, de residentiekraal van Dingaan, om daar het traktaat te sluiten. In zijn gevolg waren 73 jonge Boeren en een 30tal Hottentotten, allen bereden.

Het verdrag werd den 4. Februari geteekend en Retief wilde den volgenden dag vertrekken. De koning liet hem en zijn geleiders voor hun vertrek een afscheidsmaal aanbieden. Terwijl een Zoeloe-regement een krijgsdans uitvoerde, klinkt plotseling het bevel van Dingaan „*boelala amatagati!*" (Slaat de toovenaars dood). Geen enkele van de expeditie ontkwam aan de slachting.

Dadelijk nadat Dingaan dit heldenfeit had volbracht, zond hij zijne benden tegen de kampen der Boeren. Niemand had op dien aanval, die bij nacht geschiedde, gerekend. Bijna iedere boerenfamilie had bij deze slachting eenige harer leden te betreuren. Doch zij verdedigden zich met de kracht der wanhoop en het gelukte hun, den aanval af te slaan.

Versterkt door nieuwe troepen uit de Kaapkolonie, die onder aanvoering van den dapperen Andries Pretorius hun broeders bijstand kwamen bieden, versloegen zij in menig bloedig treffen Dingaan's regimenten. Zij ondervonden daarbij een krachtdadige hulp van Panda, een jongeren broeder van den Zoeloekoning, die met zijn aanhangers bij de Boeren bescherming had gezocht tegen Dingaan, die hem wilde vermoorden.

Wilde ik alle heldendaden verhalen, die toen door de Boeren, vooral door Pretorius, Maritz, Potgieter, Uys en Landman zijn verricht — ik zou over veel meer ruimte moeten beschikken, dan thans het geval is.

Het bloedig treffen, waarbij Dingaan werd verslagen, had plaats in Januari 1840.

Den 14. Februari daaropvolgende vaardigde Andries Pretorius, de nieuw gekozen kommandant-generaal, een proklamatie uit, waarbij hij: 1. Panda tot koning der Zoeloes uitriep; 2. bezit nam van de kolonie Natal en de grenzen daarvan bepaalde. Deze inbezitneming van Natal had natuurlijk plaats onder het goedvinden van Panda, den wettigen opvolger van Dingaan.

Reeds vroeger hadden de Boeren verdragen gesloten met de inlandsche opperhoofden in den Vrijstaat. Zij waren daardoor eigenaars geworden van een gedeelte van het land.

Wat deed inmiddels het Eng. bestuur?

Terwijl de Boeren hun handen vol hadden met den strijd tegen Dingaan, landde een hoopje Engelsche soldaten in de baai van Natal, en nam krachtens een proklamatie van den nieuwen goeverneur der kolonie, Sir George Napier, dd. 14 November 1838, bezit van de baai ten behoeve van de Britsche kroon.

Gelukkig waren de bevelhebbers van de baai majoor Charters en na hem kapitein Jarvis, nog al gematigd, zoodat de verhouding tusschen het garnizoen en de Boeren vreedzaam bleef.

In dezen tijd stichtten de Boeren het tegenwoordige Pietermaritzburg (gedoopt naar Pieter Retief en Gert Maritz) en D'Urban (Congella).

De proklamatie van Sir George Napier verwierf niet de goedkeuring van den toenmaligen Engelschen minister van kolonien, die in een tamelijk scherpe nota, den goeverneur onder het oog bracht, dat men

geen vergrooting van grondgebied wilde. Kapitein Jarvis werd dan ook teruggeroepen en op het oogenblik, dat de Boeren Panda tot koning proklameerden, liet het Eng. bestuur hen aan hun lot over.

De Boeren verlangden meer. Zij wilden door Engeland als zelfstandige natie erkend worden. Zij richtten daarom den 4. Sept. 1840 eene schrijven aan Sir George Napier, waarbij zij de erkenning van hunne onafhankelijkheid verzochten.

Sir George antwoordde tamelijk droog, dat hij gaarne hunne voorwaarden zou willen hooren.

De Boeren gaven hunne voorwaarden op — en kregen geen antwoord.

Een aanval, dien zij deden op een kafferopperhoofd in Natal, n'Capai, die hun vee gestolen had, gaf aan Sir George het voorwendsel, om op nieuw de annexatie van Natal te dekreteeren.

Evenals er vroeger filantropen geweest waren, die de Boeren steeds in 't ongelijk hadden gesteld, zelfs in hunne tochten tegen Moselekatze en Dingaan, zoo werden ook nu hunne handelingen tegen n'Capai als barbaarsch uitgekreten.

Sir George zond kapitein Smith met 300 man en een paar stukken over land naar Natal, om de Boeren tot onvoorwaardelijke onderwerping te dwingen,

Door overdreven rapporten misleidde hij tevens de Engelsche regeering, zoodat de annexatie van Natal werd goedgekeurd. Eenige tamelijk hoogdravende nota's werden daarop tusschen de Boeren en den goevernenr gewisseld.

Al dien tijd lag kapitein Smith met zijn handvol soldaten rustig aan den voet der

Drakenbergen, in afwachting dat men hem zou bevelen te handelen.

Terwijl dit alles gebeurde, ankerde een Hollandsch schip de „Brazilië" in de baai Natal. De supercargo Smellenkamp (gestorven als Landdrost van Bloemfontein) verklaarde aan de Boeren, dat hij kwam uit naam van Hollandsche handelaren, die met hen betrekkingen wilden aanknoopen.

De sympathie der Boeren voor Holland ontwaakte. Smellenkamp, een zeer aangenaam en prettig man, werd door hen zoo feestelijk mogelijk ontvangen. Hij stelde den Boeren voor, aan Z. M. den Koning der Nederlanden het protektoraat over hunne republiek op te dragen. Dadelijk besloten zij daartoe — niet wetende, wat zij vroegen.

Inmiddels ontving kapt. Smith order om tegen de Boeren op te trekken. (1 Mei 1842). Tot dekking werden hem over zee gezonden de schepen Pilot en Mazeppa met eenige kanonnen, ammunitie enz. Geen Boer was aan de baai; zoodat kapt. Smith, alle belangrijke punten zonder slag of stoot kon nemen.

Maar weldra sloegen de Boeren een kamp op tegenover dat van Smith. Nadat men 14 dagen tegenover elkaar had gelegen en niet verder was gekomen, besloot kapitein Smith een krachtigen aanval te doen op 't kamp der Boeren. Ongelukkig voor hem was het juist volle maan en hielden de Boeren goede wacht. Van de 140 Engelschen, die, onder luitenant Wyatt, de overrompeling hadden beproefd, sneuvelden 103 met den bevelvoerenden officier. De kanonnen, die zij bij zich hadden, werden door de Boeren genomen.

De Boeren lieten 't hierbij niet. Zij namen nog de schepen en sloten de Engelsche troepen

thans zoo nauw in, dat deze genoodzaakt waren, hunne paarden als voedsel te gebruiken.

De arme kapitein Smith was gevangen. Gelukkig vond hij onder de Engelschen, die in D'urban zich reeds toen hadden gevestigd, een meelijdend man Dick King, die zich aanbood om depêches voor hem naar Grahamstown te brengen. King trok door Kaffraria en kwam behouden op zijn bestemming aan.

De Boeren hadden zich vergenoegd, met kapt. Smith in te sluiten, zonder hem verder lastig te vallen. Zij deden dit in de hoop, dat Engeland misschien nog zou besluiten, hun onafhankelijkheid te erkennen.

Toen het bericht van de insluiting van Smith door King te Kaapstad was aangebracht, werd het 25. regiment, dat op het punt stond, naar Indië te vertrekken, dadelijk naar Natal gezonden onder bevel van kolonel Cloete.

Den 24 Juni, een maand na de maanlicht-expeditie van kapitein Smith, kwamen de troepen in de baai aan.

Den 25. had er een hevig gevecht plaats, waarbij de Boeren terug werden gedrongen en kapt. Smith ontzet werd.

De Boeren verlegden daarop hun hoofdkwartier naar Maritzburg. Op eene volksraadsvergadering aldaar werd besloten te onderhandelen.

De kommissie echter, die naar het Eng. hoofdkwartier werd gezonden, overschreed hare volmacht. Zij nam in hoofdzaak de voorwaarden van kol. Cloete o. a., onderwerping aan de Britsche Kroon, aan. Een algemeene amnestie zou worden verleend, behalve aan Andries Pretorius en eenige andere mannen van invloed.

Zoo was dan de Republiek Natal een kolonie der Engelsche Kroon geworden.

De enkele Boeren, die zich op Vrijstaatsch grondgebied bevonden, waren niet in de overeenkomst begrepen. Zij vormden een kleine republiek.

Nog vóór de annexatie had de Volksraad den grond verdeeld in plaatsen en aan ieder burger 4000 morgen toegewezen. Zoo goed mogelijk begonnen de Boeren zich daar een t' huis te stichten, maar het Eng. bestuur vond de plaatsen van 4000 morgen te groot. Den Boeren werd hun eigendom ontnomen en men wees hun plaatsen van 2000 morgen aan

Tegelijk moedigde het Eng. bestuur de Kaffers uit Zoeloe-land aan, om zich in Natal neertezetten. Machtige induna's, die met Panda's bestuur ontevreden waren, vestigden zich toen in Natal. De gronden, aan de Boeren ontnomen, werden hun geschonken. De Kaffers stalen het vee van de Boeren en den Boeren werd ten strengste verboden, repressailles te nemen.

De klachten der Boeren werden niet gehoord. De Engelsche pers had hen altijd gebrandmerkt als barbaren en het Engelsche bestuur volgde den raad van de Engelsche pers en van de filantropen van Exeter Hall, wien het nu eenmaal onmogelijk is kwaad te gelooven van menschen met gekleurde huid.

Nog eens besloten de Boeren den Engelschen grond te verlaten en, hun vaste eigendommen prijs gevende, gingen zij in 1848 onder aanvoering van den dapperen Pretorius in Transvaal een nieuw vaderland zoeken.

III.

Exodus II. Kolonisatie van Transvaal en den Vrijstaat.

Reeds in 1838 was Potgieter, ontevreden met den loop der zaken in Natal en zich niet willende onderwerpen aan het gezag van Pretorius, met zijne volgelingen naar Transvaal getrokken, waaruit — zooals wij gemeld hebben—de Boeren Moselekatze hadden verdreven. In 1839 stichtte hij de stad Potchefstroom (van Potgieter, chef en stroom-rivier) aan de Mooirivier. Daar werd een kleine Republiek gevestigd met alle toebehooren, als daar zijn Volksraad, Landdrost, enz. Hij zelf was haar kommandant-generaal. Hier trad Smellenkamp weer op 't tooneel. Hem was in 1843 belet, in Natal te landen. Hij zeilde toen naar Delagoabaai en zond vandaar een schrijven aan Potgieter, waarin hij hem attent maakte op een paar proklamatiën van Eng. ambtenaren, die geheel Zuid-Afrika tot aan den 26° Z. B. tot Engelsch territoir hadden verklaard.

Potgieter besloot daarom zich ten noorden van den 26° Z. B. te begeven. — De terreinen, die men op Moselekatze had veroverd, lagen n. l. binnen de grenzen van het door Engeland gevindiceerde territoir.

Potgieter had gronden van Sequati, den vader van den later zoo befaamden Secoecoeni, opperhoofd der Bapedi gekocht. Toen echter Hans Steijn, die door de Boeren naar de Portugeesche autoriteiten te Delagoa was gezonden, terugkwam, bracht hij de tijding mede, dat de Boeren door Sequati waren bedrogen, want dat de grond, dien hij verkocht had, hem niet toebehoorde.

Sequati toch was een vazal van Sapuza, het opperhoofd der Amazwasi, die Sequati door kracht van wapenen had overwonnen.

Steijn werd daarop naar de Amazwasi gezonden, om van hen land te koopen. Sapuza was inmiddels gestorven en zijne weduwe regeerde voor haar minderjarigen zoon Umzwas. Met haar werden dus onderhandelingen aangeknoopt. Het resultaat hiervan was, dat de Boeren door wettigen koop eigenaars werden van het distrikt Lijdenburg met de aangrenzende streken (Middelburg, Zoutpansberg enz. enz.) Tegelijkertijd sloten zij met het Portugeesche goevernement, vertegenwoordigd door de goeverneurs van Mozambique en Delagoa, een traktaat, waarbij de grenzen werden bepaald en vriendschapsbetrekkingen aangeknoopt.

De geheele Transvaal was dus door de Boeren gedeeltelijk veroverd en gedeeltelijk door wettigen koop verkregen.

Potgieter vestigde zich met de zijnen in Lijdenburg, waar hij een Republiek stichtte. Iets later ontstond de kleine Republiek Zoutpansberg, die wel een eigen bestuur had, maar toch innig verbonden bleef met Lijdenburg. Wij zullen beide Republieken laten rusten, om nog een blik te slaan op Natal.

Wij hebben gezegd, dat de gegronde klachten der Boeren door het Eng. bestuur niet werden gehoord. Zij zagen zich door de Kaffers van hun rechtmatig verkregen eigendommen verdrongen. Velen moesten zien, dat de vruchten van jarenlangen, noesten arbeid en spaarzaamheid hun door de Kaffers in een oogenblik werden ontnomen. Dit alles gebeurde onder de oogen van het Eng. bestuur,

dat de Boeren verhinderde, zich tegen de aanvallen der Kaffers te verdedigen.

Want het Eng. bestuur handelde in den geest van Exeter Hall, behandelde de Boeren als schobbejakken en de Kaffers als de deugdzaamste menschen, die ooit in een zwarten huid hadden gestoken.

In 1847 was Natal dus geworden een „kafferlokatie", waar de Kaffers heer en meester waren van het land, en waar de verachte Boeren door de Kaffers werden gebrutaliseerd en bestolen, en door de Engelsche ambtenaren behandeld met een onbillijkheid en onrechtvaardigheid, die bijna ongelooflijk schijnen.

De Boeren, na te vergeefs getracht te hebben, het plaatselijk goevernement van Natal gunstiger voor zich te stemmen, besloten nog ééne poging te doen, om redres te krijgen van hunne grieven. Zij vaardigden daarom Andries Pretorius af, om uit hun naam aan Sir Henry Pottinger, den toenmaligen goeverneur der Kaapkolonie, hun klachten voor te dragen.

Pretorius ging op weg, alleen. Te Winburg ontmoette hij een Vrijstaatsch kolonist, die ook op weg was om zich bij den goeverneur te beklagen.

Wij hebben vroeger gezien, dat er enkele Boeren niet mee gegaan waren naar Natal en in den Vrijstaat waren gebleven De bevolking van dit terrein was later tamelijk sterk toegenomen, door nieuwe aankomelingen uit de Kaapkolonie. (1840—47). Zij waren niet begrepen in de annexatie van Natal, die in 1838 door Sir George Napier was doorgedreven. Niettegenstaande dat, waren zij toch eenige malen geannexeerd door schitterende proklamaties, waarvan die van

Sir George Napier en die van den rechter Menzies (1842) de prachtigste waren. Meestal waren die proklamaties weer herroepen. De kolonisten van den Vrijstaat riepen daarom onder hun kommandant-generaal Mocke in 1842 de Republiek uit.

Hunne verhouding tot de inboorlingen was vriendschappelijk en liet niets te wenschen over, behalve met de Griqua, (gemengd ras van blanken en Hottentotten). Deze stonden direkt onder bescherming van de *London missionary Society*. De zendelingen van dat genootschap, die de Griqua met wapenen en ammunitie hadden voorzien, stookten hen tegen de Boeren op. In 1845 vonden zij een voorwendsel om de Boeren aan te vallen. De veldkornet Jan Krijnouw had twee Kaffers, die gestolen hadden, tot 25 slagen veroordeeld. Toen het vonnis zou worden uitgevoerd, begaven de Griqua zich naar Krijnouw om hem gevangen te nemen. Daar zij hem niet t'huis vonden, braken zij zijn woning open en maakten zich meester van zijn wapenen.

De Boeren wilden den vrede. Zij zonden daarom een der hunnen, Grobbelaar, naar de Griqua, om hun te bewijzen, dat de Kaffers alleen hun rechtmatige straf ontvingen. Grobbelaar werd slecht ontvangen en uitgescholden. Men antwoordde hem: „Wij willen oorlog."

Men moest dus vechten. Een „kommando" trok daarop naar Philippolis (de hoofdstad der Griqua, genoemd naar den fameusen zendeling dr. Philips, met wien we reeds vroeger hebben kennis gemaakt). De Griqua wisten, dat dit zou gebeuren. Zij hadden reeds lang van te voren het goevernement der Kaapkolonie

gewaarschuwd. En het goevernement, dat een gelegenheid zocht om de Boeren aantevallen, had dadelijk een regiment dragonders afgezonden onder kolonel Richardson, om de Griqua te helpen en de gehate Boeren te tuchtigen. Nauwelijks was het gevecht bij Philippolis begonnen, toen Richardson met zijn dragonders verscheen.

Dadelijk staakten de Boeren den strijd en verklaarden, wel tegen de Griqua, maar niet tegen Engeland te vechten.

Richardson hoorde hen aan, en toen op zijn verzoek de Boeren hun wapenen hadden afgelegd, maakten plotseling zijn dragonders zich daarvan meester.

Toen zij zich daarover beklaagden, antwoordde de edele kolonel: „Houdt je mond, ik kan nog je vrouwen en dochters nemen en ze aan mijn soldaten geven."

Daar de Boeren te arm waren om nieuwe wapenen te koopen en het wild niet met de handen konden vangen, moesten zij honger lijden.

Met Pretorius ging derhalve de Vrijstaatsche burger du Plooy mee, om zich te beklagen over de handelingen van kol. Richardson te Zwartkoppies.

Na een moeielijke reis kwamen zij te Grahamstown aan, waar de goeverneur zich tijdelijk bevond.

Het eerbiedige verzoek, dat zij dadelijk aan Z. Exc. richtten, om een gehoor — werd afgeslagen. De partikuliere sekretaris van den goeverneur, die hun dit bericht kwam brengen, voegde er bij, dat zij hunne klachten schriftelijk aan Z. Exc. moesten indienen. Ook een tweede verzoek om audientie werd geweigerd.

Zij dienden daarop de volgende grieven in: 1. Dat het Engelsch bestuur in Natal niet de grondbrie-

ven erkende, die de Volksraad vóór de annexatie reeds had uitgevaardigd, zoodat veel Boeren genoodzaakt waren geworden om hunne plaatsen te verlaten. 2. Dat hetzelfde bestuur de Kaffers aanmoedigde om in Natal te komen, zoodat zij op veel plaatsen reeds heer en meester waren en de blanken dwongen hunne hoeven te verlaten. 3. Dat de Engelsche kolonel Richardson aan de Boeren van den Vrijstaat hunne wapenen had ontnomen, zoodat zij niet meer konden jagen en daardoor tot de diepste armoede waren gebracht.

Zijne Exc. antwoordde: 1. dat hij Pretorius geene audientie had toegestaan, omdat hij bij ondervinding wist, dat een schriftelijke korrespondentie boven een mondgesprek was te verkiezen, omdat men zoo alle misverstand kon vermijden; 2. dat hij weldra naar Engeland terugkeerde en zich dus niet meer met hun klachten kon bemoeien, maar hen — de Boeren — aan zijn opvolger zou aanbevelen. De naam van dezen goeverneur was Sir Henry Pottinger.

Geen wonder, dat Pretorius na de ontvangst van dit schrijven mistroostig was en dat hij zich beklaagde in de dagbladen over de behandeling, die hem van den goeverneur was ten deel gevallen.

„Ik neem de pen op", zoo schreef hij „om een beroep te doen op mijne medemenschen, vertrouwende, dat zij beter mijn aanmerkingen zullen begrijpen dan betaalde ambtenaren, die terugdeinzen, wanneer zij op kwesties stuiten, die hun eenige verantwoordelijkheid opleggen. Waar was het Engelsch bestuur met zijn macht, toen wij ons bevonden te midden van de barbaren en toen wij in de diepste ellende waren gedompeld? Toen meer dan 400 mannen, vrouwen en kinderen door die ellendigen

(de Zoeloes) werden vermoord? Waren wij niet zijne onderdanen (van het Engelsch bestuur), toen wij gedwongen werden om ons vaderland te verlaten en ons te begeven naar den woestijn? En hebben wij de kolonie verlaten, na niet eerst alle mogelijke middelen te hebben aangewend door verzoekschriften en petities om recht te verkrijgen?

„Ik hoor u zeggen — gij hebt het zelf gewild.

„Dit is waar. Maar zoo men de emigranten aan zich zelven had overgelaten, dan zouden zij zich nooit over hunne keuze hebben beklaagd, omdat zij dan een beschermheer hadden kunnen kiezen in den waren zin van het woord.

„Hoe komt het dan, dat na de aankomst der Engelsche troepen in Natal, ons getal niet met een enkelen Boer is vermeerderd, terwijl toch het land hen aanlokte door zijn schoone velden en zijn rijken bodem?

„Vergelijk daarmee de moeielijkheden en de ellende, die zij (de Boeren) in de woestijn uitstaan, en de vraag doet zich voor — wat is hiervan de oorzaak?

„De oorzaak is, dat Z. M. (de koning van Engeland) zijn protektie heeft uitgestrekt over Natal en deze protektie beteekent voor hen, die in de Kolonie eenige ondervinding hebben, vervreemding, verdrukking — verdelging.

„Morgen keer ik terug naar Natal, treurig zooals ik ben gekomen. Ik heb het doel, waarvoor ik zoo menig gevaar heb getrotseerd, niet kunnen bereiken, het doel waarvoor ik mijne vrouw en mijne kinderen zoolang bijna zonder bescherming heb achtergelaten.

„Ik heb een lange reis ondernomen voor niets; ik keer tot mijn volk terug met de tijding, dat ik den leeuw der kolonie, Sir Henry Pottinger, niet heb gezien noch ge-

sproken en dat ik niet eens een antwoord heb gekregen, op mijne verzoekschriften."

De toon van dit schrijven is bitter, maar aan wien de schuld?

Pretorius kwam in Natal terug. Bijna 500 Boeren (omstreeks 3000 zielen) sloten zich onmiddellijk bij hem aan en besloten, Natal te verlaten.

De Engelsche autoriteiten zagen, dat zij te ver waren gegaan. Zij trachtten de volksverhuizing te beletten — maar te vergeefs. Het onvoorzichtige gedrag van Sir H. Pottinger had den doorslag gegeven. — Voorloopig besloot men naar Transvaal te gaan.

Toen deze emigratie reeds was begonnen, kwam de nieuwe goeverneur der Kaapkolonie, Sir Harry Smith, te Kaapstad aan. In den Kafferoorlog van 1835 had hij de Boeren aangevoerd, en zij kenden hem als een braaf en eerlijk man. Bij allen was hij bekend als „onze goede vriend, de kolonel."

Den 1. December 1847 was Sir H. Smith in de Kolonie aangekomen. Dadelijk had hij zich op reis begeven, en enkele oproerige Kafferhoofden, alleen door zijn energiek optreden, tot hun plicht gebracht. In 't laatst van December bezocht hij Natal en den Vrijstaat. Hij vond de karavaan van Pretorius in de Drakenbergen. De toestand der Boeren was ellendig. Het was juist in het regenseizoen en hunne wagens en tenten boden hun geen schuilplaats tegen de half tropische stortbuien.

De goeverneur zag deze ellende aan; hij wist, dat eerlijke en respektabele families als die van Pretorius, zulk een prachtig land als Natal niet zouden verlaten, zonder ernstige redenen en hij schreef dus over deze ontmoeting aan den Engelschen minister van kolonien:

„Deze familiën bevinden zich in een ellende, als ik vroeger nooit heb gezien, behalve bij den inval van Massena in Portugal, toen de geheele bevolking van 't oorlogstooneel haar woningen had verlaten en gevlucht was. De ellende hier brak mij het hart. Door Pretorius, een man van een groot verstand en edel hart, verzamelde ik alle mannen om mij heen. Pretorius was nauwelijks teruggekeerd uit de Kaapkolonie, om zich bij den goeverneur te beklagen, maar een gehoor was hem geweigerd, en hij had na een zeer lange en zeer moeielijke reis moeten terugkeeren, natuurlijk over zulk een beleediging gegriefd en beleedigd. — Ik werd bij de emigranten als bij mijn eigen familie ontvangen. Ik hoorde hunne klachten, waarvan ik enkele als zeer gegrond, maar andere als ongegrond beschouw, maar die allen de uitdrukking zijn van gebrek aan vertrouwen in het Engelsch bestuur. Ik heb gedaan, wat ik kon, om hen te bewegen, voorloopig te blijven, waar zij waren. Drie of vierhonderd huisvaders in tranen te zien was meer dan ik kon verdragen. (De goeverneur was zelf zoo bewogen, dat hij in tranen uitbarstte.) „Onze goede vriend de „kolonel, zoo sprak men, wij leefden tevreden „onder een bestuur, dat wij altijd hebben ge„ëerbiedigd, maar onze trouw werd verdacht. „Men heeft ons te weinig land gegeven; men „heeft ons niet toegestaan, om meer land te „koopen. De Kaffers hebben zich op onze „gronden neergezet en hebben zich daarvan „meester gemaakt. Daarom hebben wij onze „hoeven verlaten, en onze vruchten en onzen „oogst, die nog op het veld staat, en onze tuinen, die wij met zooveel zorg hadden bewerkt.

„Wij zoeken thans eenzaamheid en rust in „den woestijn."

Sir Harry Smith wilde het welzijn der Boeren, maar de eenige weg, die volgens zijn opinie daartoe kon leiden, was verzoening met het Britsch gezag.

In zijne pogïngen om hen met dit gezag te verzoenen ging hij verkeerd te werk.

Ten eersten bood hij aan Pretorius een som gelds aan, om de Boeren tot terugkeer te bewegen.

Pretorius gevoelde zich door dit aanbod diep beleedigd en van dit oogenblik wantrouwde hij den goeverneur. Gedurende de onderhandelingen kreeg hij berichten uit de Vrijstaat.

Sir H. Smith was op zijn weg naar Natal door den Vrijstaat gereisd en was daar hartelijk ontvangen. Bij zij aankomst waren daar twee partijen, waarvan de eene, de inwoners der steden, het Engelsch gezag wenschte en de andere, verreweg de talrijkste, een eigen republikeinsch bestuur begeerde. Alleen met de eerste partij kwam Sir H. Smith in aanraking. De andere had den kommandant Mocke gedelegeerd, maar hij ontmoette den goeverneur, die zoo snel mogelijk reisde, niet. Sir H. Smith kreeg zoodoende den indruk, alsof het Eng. bestuur zeer gewenscht was. Hij had daarom reeds den Vrijstaat en Basutoland geannexeerd, toen hij Pretorius ontmoette. (Proklamatie van 3 Februari), maar hij vertelde van deze annexatie aan Pretorius geen woord. Pretorius hoorde hiervan door derden, terwijl de goeverneur nog in zijn kamp vertoefde. Deze vertrok kort daarop en Pretorius, beleedigd door het geldelijk aanbod van Sir H. Smith en gegriefd over deze laatste annexatie, besloot niet meer te onderhandelen.

IV.

Oorlog met Engeland.

Annexatie van den Vrijstaat.

Strong cases require strong remedies, was de leus van den eenigszins excentrieken, maar braven Sir H. Smith. Hij dacht, dat het hem gelukt was, Pretorius te overreden en hij vertrok daarom met een gerust hart en voldaan over zich zelven. Dadelijk na zijne terugkomst in Natal benoemde hij eene landkommissie, die aan de Boeren meer gronden moest toewijzen. Andries Pretorius en J. W. Boshoff (de latere president van den Vrijstaat) werden als leden dezer kommissie benoemd. De publieke aanklager in Natal kreeg aanschrijving, om de emigranten alle oude zonden kwijt te schelden. Hij schreef aan de Boeren, dat hij hun predikanten en onderwijzers zou zenden. En daar door de Boerenopperhoofden verscheiden huwelijken waren gesloten, die nog niet civiel waren gewettigd, wettigde hij dadelijk bij speciaal besluit deze huwelijken en de daaruit voortgesproten kinderen.

Maar Pretorius en de zijnen hadden het vertrouwen op den goeverneur verloren. Hij, Pretorius, schreef een plebisciet uit onder de burgers van den Vrijstaat en het bleek, dat de minderheid van de burgers, die de annexatie wilde, den goeverneur had misleid en dat de meerderheid een eigen republikeinsch bestuur wenschte.

Dit maakte echter de annexatie niet ongedaan en verscheiden ontevredenen uit den Vrijstaat, zeiden daarom nog eens hun te huis

vaarwel en sloten zich bij Pretorius aan. De goeverneur vernam eerst (1 Maart) te Kaapstad, tot zijne verbazing, dat de Boeren ontevreden waren. Hij kon dit niet gelooven, maar hij zond toch eenige protestantsche predikanten, wier invloed op de Boeren hem bekend was, om hen tot vrede te vermanen.

Het was te laat. De goeverneur richtte nog een proklamatie aan de Boeren, zijn „ten halve verloren vrienden", waarin hij alle gunsten, die hij hun had toegestaan, opsomde en hunne (niet zeer benijdenswaardige) positie vergeleek met die van de inwoners der Kaapkolonie, die, gelukkig en tevreden, wol, koren, schapen, paarden en rundvee verkochten, al het geluk en de weldaden genoten van de beschaving en van het Christendom, en die 's Zondags in elegante equipages met hun gelukkige vrouwen en kinderen zich naar de kerk begaven. En hen tegen openbare rebellie waarschuwende, vervolgde hij: „O hoe „haat en verfoei ik den oorlog. De talrijke veldslagen, waarvan ik getuige was, doen zich aan mijn geest voor als zoovele schrikbeelden. Maar zooals ik den oorlog verfoei, zal ik u toch zijn macht laten voelen, zoo gij mij uit uw harten verbant. Zoo gij mij dwingt om het noodlottige zwaard te trekken, na alles wat ik voor u heb gedaan — dan zeg ik u, dan zal de schuld zich op uwe hoofden opstapelen.

„En als mijne soldaten gelukkig zullen zijn in de behaalde overwinning, dan zal ik tranen storten, zooals gij mij hebt zien doen — over de bedrogenen — de gevallenen.

„Uwe gronden zullen u worden ontnomen, uwe huizen verwoest, uwe kudden verbeurd verklaard en uwe harten zullen zwart zijn van

ondankbaarheid ; en uwe getrouwe, uwe edelmoedige vriend, die alles heeft gedaan, wat in zijn vermogen was om u wel te doen, hij zal de Wreker zijn van het kwade.

„In dit ondermaansche en onzekere leven zijn er grenzen aan de meest edelmoedige gevoelens. Helpt mij, bid ik u, om ze niet te overschrijden. En daar in edele en niet bedorven harten de godsdienst ons bijstaat in de rampen van dit kortstondig leven — zoo laat ons bidden.

„Heer van alle macht, die het kwaad en het goede regelt, zie op ons arme schepselen, zeg ons, wie onze vrienden zijn, bewaar ons en sta ons bij in de beproeving en bescherm ons tegen de slechte plannen der zondaren. Leer ons U te eerbiedigen met ons hart, onze ziel, ons verstand, gewijd als we zijn aan U door Jezus Christus. Verzoen onze harten en onze daden met onze naasten. Leer ons zoo te leven, dat wij het eeuwige leven deelachtig worden.

„Leer ons onze vijanden te vergeven en onze vrienden lief te hebben. Leer ons, na een vreedzaam leven te hopen op eene vereeniging in het eeuwige leven, de fontein van onze hope en de gelukkige rustplaats van onze onsterfelijke zielen. En wanneer wij ons stoffelijk lichaam moeten verlaten en op het doodsbed zullen gelegen zijn, laat ons dan zijn in vrede met U, o Heer, in vrede met de wereld, in vrede met onze harten.

„Geef ons uwe gunsten O Heer en almachtig God door Jezus Christus.

„H. G. Smith."

De proklamatie had alleen eenige uitwerking op de burgers in het zuiden van den Vrijstaat. Engelsche ambtenaren werden ge-

zonden naar de Vrijstaatsche distrikten Bloemfontein, Caledon en Winburg.

De partij van Pretorius echter, die inmiddels zeer was versterkt, stoorde zich volstrekt niet aan de proklamatie en koncentreerde zich te Potchefstroom, dat, zooals wij gezien hebben, door Potgieter en de zijnen was verlaten. Van hier uit, het hoofdkwartier van Pretorius, richtten zij een schrijven aan den goeverneur, waarin zij, verwijzend naar het plebisciet, aantoonden, dat slechts 1/5 van de bevolking van de noordelijke distrikten van den Vrijstaat Engelsch bestuur wenschte. Zij gaven verder den wensch te kennen, dat de goeverneur tot geen feitelijke handelingen tegen hen zou overgaan, omdat hunne kwestie zeer goed met de pen kon worden beslecht. Zij drukten te gelijk de hoop uit, dat zijne Excellentie hun rechten op de noordelijke distrikten zou erkennen.

In één woord zij vroegen onafhankelijkheid. De meesten — waaronder Pretorius — vonden dit schrijven te gematigd. Pretorius vaardigde daarom eene proklamatie uit, waarin hij verzekerde, dat men den goeverneur niet kon vertrouwen, want dat hij de Boeren als grenssoldaten wilde gebruiken. Het was volgens hem voor de emigranten niet raadzaam verder in de woestijn te vluchten — waar de koortsen reeds zoo menig slachtoffer hadden geeischt. Hij smeekte daarom de vrouwen, hunne mannen en zonen aan hem te zenden, en dan te bidden voor de overwinning in den veldslag, dien hij in 't belang der vrijheid wilde leveren aan het Eng. bestuur. Hij eindigde met de bedreiging, dat zij, die zich niet bij zijn leger aansloten, hun gronden

zouden verliezen en door den krijgsraad zouden worden gestraft

Majoor Warden, die sinds lang Engelsch resident was te Bloemfontein, rapporteerde dadelijk den dreigenden toestand naar Kaapstad, doch de goeverneur wilde 't niet gelooven.

Terzelfder tijd trok Pretorius zijne manschappen, ten getale van 400, bijeen; de helft bestond uit pas aangekomen Transvalers.

Potgieter en zijne partij, die in de distrikten Lijdenburg en Zoutpansberg hunne Republieken hadden gevestigd, namen aan deze beweging volstrekt geen deel.

Den 14. Juli 1848 kwam Pretorius te Bloemfontein en sloeg daar zijn kamp op. Hij zond een brief aan majoor Warden, waarin hij hem uitnoodigde, om dadelijk het land te verlaten. Warden, die slechts 48 soldaten en eenige vrijwilligers had, kapituleerde. Pretorius liet den resident in zijn wagens en onder geleide van zijn beste onderbevelhebbers over de Oranje-rivier brengen. Hij meende hierdoor een groote eer aan Warden te bewijzen. (Korrespondentie van Pretorius met de Kommissarissen Hogge en Mostyn Owen.)

De Engelsche residenten van Winburg en Caledon werden op dezelfde wijze als majoor Warden tot over de Oranjerivier geëskorteerd.

Toen de tijding hiervan Kaapstad bereikte, zond men onmiddellijk troepen naar de Oranjerivier. De goeverneur nam het bevel op zich. Vooraf vaardigde hij een proklamatie uit, waarbij Pretorius vogelvrij werd verklaard en de prijs van 2000 p. st. (*f* 24.000) op zijn hoofd werd gezet.

Toen Sir H. Smith te Colesberg was aangekomen, liet Pretorius hem een onderhoud vragen. Dit werd geweigerd, omdat Z. Exc.

niet met gewapende rebellen kon onderhandelen.

Hij wilde echter de kommandanten Paul Kruger en Bester bij zich ontvangen en zond daarom een boot over de Oranje-rivier om hen over te zetten. Maar dit wilde weder Pretorius niet toestaan, die als zijn ultimatum van den goeverneur verlangde, dat deze de annexatie van den Vrijstaat zou herroepen.

Het antwoord luidde: „ik zal u met de wapenen antwoorden." De Engelschen 6 à 700 man, met twee kleine kanonnen, trokken de Oranjerivier over, zonder dat de Boeren het hun trachtten te beletten, ofschoon zij het gemakkelijk hadden kunnen doen.

Hadden zij misschien nog hoop, dat hun „goede vriend de kolonel" het niet ernstig meende? Of waren zij zoo zeker van de overwinning, dat zij ook den legertrein wilden hebben? Of liet de discipline in het boerenleger te wenschen over? Wij gelooven het laatste.

De Engelsche macht werd nog door 200 Griqua onder Adam Kok versterkt.

Den 28 Augustus had het treffen plaats. Sir H. Smith reed in boerenkostuum aan de spits van zijn troepen en ook hij geloofde nog, dat alles in vrede zou afloopen, toen plotseling zijn paard door een boerenkogel getroffen werd. Negen malen vielen de Boeren, slechts 300 man (100 man hadden eene andere positie ingenomen), aan; negen malen werden zij teruggeslagen. Pretorius zag, dat alles verloren was en vluchtte met zijn vrienden naar Transvaal. Dit was de slag bij Boomplaats.

De Boeren hadden verloren. Maar ook de Engelschen hadden eenige uitstekende officieren te betreuren n. l. de kapiteins Salis en Stormont Murray, en den vaandrig Steele, die

later aan zijn wonden overleed. Daarbij 8 soldaten gedood en 39 gewond; 7 Boeren waren gesneuveld. De Griqua namen nog een Engelschen deserteur, die zich bij de Boeren bevond gevangen en nog een jongen, gewonden Boer, Thomas Dreijer, die zijn paard had verloren. Beide gevangenen werden door den krijgsraad veroordeeld en te Bloemfontein geëxekuteerd.

Sir H. Smith betreurde het later diep, dat hij in een opwelling van woede het verzoek om gratie voor den jongen Dreijer had afgeslagen en niet had geluisterd naar de beden van zijn jeugdige echtgenoote en zijne familie.

Pretorius beklaagde zich in zijn schrijven aan de kommissarissen Hogge en Owen bitter, dat Sir H. Smith den ongelukkigen jongen man niet had gespaard, te meer, omdat hij, die dikwijls Engelsche krijgsgevangenen had gemaakt, dezen altijd met de grootste welwillendheid had behandeld.

Deze exekutie heeft den haat der Boeren tegen de Engelschen verergerd. Na den veldslag begaf de goeverneur zich naar Bloemfontein. Hij installeerde daar nog eens den majoor Warden als Engelsch resident en om de oorlogskosten te dekken schreef hij eene belasting uit van 10.000 pd. st.

Te Bloemfontein werd het fort gebouwd, dat er nog staat. Te Smithfield betuigden 350 burgers hun instemming met de annexatie. De veel talrijker republikeinsche partij durfde niet voor den dag komen — en zoo nam Sir H. Smith den indruk meê, dat alleen Pretorius met de zijnen de onafhankelijkheid voorstonden.

Bij proklamatie van den 7. September 1848 nam hij daarop nog eens bezit van den Vrij-

staat en de naburige landen, die door de Basuto, de Griqua, de Barolong enz. enz. werden bewoond (in deze proklamatie werd Transvaal niet genoemd) en keerde hij, na het inwendig bestuur der nieuwe Kolonie geregeld te hebben, naar Kaapstad terug.

V.

Onafhankelijkheidsverklaring van Transvaal.

Pretorius was in 1848 na het gevecht bij Boomplaats in Transvaal terug gekomen. Hij nam weder bezit van de stad Potchefstroom, die door de zijnen, die niet met Potgieter waren ingenomen, werd herdoopt in Mooirivier. Pretorius werd tot kommandant-generaal benoemd. De Boeren, die zich te Potchefstroom en in den omtrek hadden gevestigd, vormden den kern, waaruit zich de Zuidafrikaansche republiek heeft ontwikkeld.

De Potgieters, in Zoutpansberg en Lijdenburg, bemoeiden zich niet met de Pretorianen, die zij als indringers beschouwden. De tweedracht tusschen Pretorius en Potgieter was schadelijk aan de ontwikkeling van het land. Hadden de partijen dadelijk de handen ineengeslagen, dan hadden zij hunne verhouding tot de inboorlingen dadelijk beter kunnen regelen, dan nu het geval was.

Zij leefden op gespannen voet naast elkander, toen nog eens Smellenkamp op het tooneel verscheen. In Delagoa aangekomen, met het schip Animo, zond hij naar de Boeren een jongen Hollander, die te Amsterdam kantoorbediende was geweest. Deze vertoonde zijn in het Fransch gestelde buitenlandsche pas aan

de Potgieters, die er niet wijs uit konden worden. In vertrouwen deelde hij hun mede, dat hij aan de koninklijke familie van Holland was verwant, ja enkelen maakte hij wijs, dat hij de Prins van Oranje was. — De prins was volstrekt niet trotsch. Evenals Czaar. Peter wilde Z. H. alles zien en meêdoen Hij werd daarom schoolmeester bij Potgieter te Zoutpansberg. Hij verwierf zich later een aardig fortuintje. Door hem werd Potgieter tegen Pretorius opgestookt. Ik heb er de bewijzen van gezien in de archieven te Pretoria, waar de schriftelijke beschuldigingen te vinden zijn, die door hem tegen Pretorius en zijn aanhangers ingebracht zijn.

Den 12 Maart 1852 kwam desnietemin een verzoening tusschen Pretorius en Potgieter tot stand door tusschenkomst van den heer Stuart, die toen pas uit Holland was aangekomen.

De Engelsche regeering had nu de Boeren een paar jaren met rust gelaten en toen Lord Grey minister van kolonien was geworden, begreep hij, dat het bezit van Transvaal aan Engeland te groote verantwoordelijkheid en te veel uitgave zouden opleggen, zoodat het voordeeliger was, die provincie prijs te geven. Twee kommissarissen Hogge en Mostyn Owen werden naar den Vrijstaat gezonden, om Transvaal onafhankelijk te verklaren. Zij noodigden Pretorius uit met hen in onderhandeling te treden. Den 11 December 1851 richtte Pretorius aan hen een schrijven, dat den 31. December beantwoord werd, en waarbij de onafhankelijkheid van Transvaal voorloopig werd erkend.

Daar de Potgieters toen nog niet met Pretorius waren verzoend, zond deze den heer Stuart, om hen uittenoodigen aan de onder-

handelingen deel te nemen. De Potgieters weigerden.

Pretorius besloot daarop alleen te handelen. De Engelsche kommissarissen hadden zijn vogelvrij verklaring ingetrokken en Pretorius begaf zich met zijn vrienden den 7. Januari 1852 naar Zandrivier, waar den 17. het kontrakt geteekend werd, waardoor de Transvaal onafhankelijk werd verklaard en waarbij vriendschapsbetrekkingen tusschen de nieuwe Republiek en Engeland werden aangeknoopt.

Dit is de beroemde konventie van Zandrivier. 1)

VI.

Oorlog met Sechele.

De London missionary Society.

Zoo was dan Transvaal onafhankelijk, maar de eendracht ontbrak. In plaats van één Republiek had men er drie — zoo men het embryonale republiekje Middelburg, dat zich in een kortstondig aanzijn mocht verheugen — niet als vierde meetelt. Wel had de verzoening van Pretorius en Potgieter meer samenwerking ten gevolge gehad, maar er was geen eenheid, voordat later de jonge M. W. Pretorius door zijn handigheid en beleid de kleinere republieken wist te vereenigen.

De verhouding van de Boeren tot de groote opperhoofden aan de oostgrenzen, als Panda den koning der Zoeloes, Umzwas den beheerscher der Amazwasi en eenige andere waren zeer voldoende. Dit was niet het geval in het westen, waar Sechele, een Bechuana-

---

1) Zie Bijlage A.

opperhoofd, door Engelsche zendelingen werd opgestookt.

De Engelsche zendelingen, vooral de groote Dr. Livingstone en zijn schoonvader Moffat, waren van den beginne tegen de onafhankelijkheidsverklaring van Transvaal.

Hun klachten vonden te Londen aan het departement van kolonien voor 't oogenblik geen gunstig oor. Om de redenen, die wij boven hebben vermeld, wilde men geen vermeerdering van grondgebied in het onvruchtbare, slecht betalende Centraal-Afrika.

Om toch iets te doen, voorzagen Livingstone en zijne vrienden de Kaffers van Sechele van geweren en ammunitie. Kwade tongen beweren, dat de zendelingen met den smokkelhandel in geweren, kruit en lood uitstekende zaken maakten. Enkele stukken, daarop betrekking hebbende, zijn in de archieven te Pretoria te vinden. Zoodra de Bechuana van Sechele, bij wiens kraal Livingstone een woonhuis had, geweren hadden, begonnen zij het vee der Boeren te rooven.

Livingstone haatte de Boeren, zij daarentegen hadden voor hem ontzag als een man van groot verstand en groot gewicht.

Livingstone deed, wat hij kon, om de onafhankelijksverklaring van Transvaal tegen te werken. Hij zond rapporten naar Downingstreet, vol laster en onwaarheid, een groot en kundig man, zooals hij, onwaardig. Zoo beschuldigde hij de Boeren, dat zij de jagers en reizigers beletten, zich naar het noorden van Transvaal te begeven. Volgens hem waren de Boeren afgunstig op de transportgangers en jagers, daar dezen met hen konkurreerden in den jacht op ivoor en in den handel met de inboorlingen. Deze beschuldiging is onwaar. Nooit waren

de Boeren afgunstig op vreemdelingen, die zich in hun land neerzetten. De wetsbepaling van Transvaal, waarbij aan ieder vreemdeling na een eenjarig verblijf het burgerrecht werd gegeven en gronden werden toegewezen, weerlegt die beschuldiging voldoende. Wel verre van reizigers te bemoeielijken, ontvingen de Boeren hen met de grootste gastvrijheid, — waarvan ik zelf menig bewijs heb ontvangen. Arm als velen zijn, aarzelen zij niet, met den vreemden reiziger hun laatste bete broods te deelen. En zoo zij soms minder aangenaam en vrienschappelijk mochten zijn, wat zelden het geval is, zoo zullen zij toch nooit den reiziger beletten om door hun land te trekken.

Bovendien heeft Livingstone de Boeren beticht, dat zij handelden in „zwart ivoor" (slaven) en op een schandelijke wijze de arme Kaffers onderdrukten. Deze beschuldigingen zal ik later nog moeten bespreken, omdat zij van invloed waren op de annexatie van de Z. A. Republiek.

Een van de lastigste dieven was Moselele, opperhoofd van een kleinen stam in Marico en vazal van Sechele, den vriend van Livingstone. Toen de Boeren zich gereed maakten om Moselele te straffen, vluchtte hij met zijn stam naar Sechele. (westgrens van Transvaal)

Pretorius eischte den vluchteling op. Sechele weigerde. In het bezit van een groot aantal geweren en ammunitie tartte hij de Boeren.

Pretorius voelde zijn einde naderen. Hij was te zwak om zelf den veldtocht te ondernemen, en hij gaf het kommando der expeditie aan zijn vriend P. E. Scholtz over.

Wij ontleenen het volgende over deze expeditie aan het officieel rapport (dat volkomen

vertrouwbaar is) en zullen daarmede het verhaal van Livingstone vergelijken.

De Boeren verzamelden zich den 20 Augustus 1852 aan den Marico-rivier. Scholtz zond den 23. een boodschap naar Mobaïza, een vazal van Cokkie, den medeplichtige van Moselele, om hem den vrede aan te bieden en zijne onderwerping te vragen. Hij ontving geen antwoord; ook niet, toen hij zijn vraag herhaalde.

De Bechuana hadden zich in de bosschen en grotten verscholen. Een derde boodschapper, die door eenige Boeren werd vergezeld, werd door de Kaffers aangevallen. De Boeren sloegen hem terug en namen eenigen gevangen. Denzelfden avond bood Cokkie zijn onderwerping aan, waarop Scholtz hem alle gevangenen terug gaf. Den 25. ving men 3 spionnen van Sechele. Men hoorde van hen, dat het opperhoofd zich tot den krijg voorbereidde.

Livingstone bevond zich bij Sechele, maar bij de nadering der Boeren vluchtte hij naar het noorden. Waarom? Hij had van de Boeren waarlijk niets te vreezen. Was het omdat hij dacht aan zijne naar Londen gezonden rapporten?

Scholtz verbood in eene proklamatie ten strengste de hand te slaan aan het eigendom der Engelsche zendelingen. Twee jonge boeren, die dit gebod hadden overtreden, werden daarom door den krijgsraad veroordeeld tot 30 stokslagen of verlies van hun aanspraak op den oorlogsbuit. Zij verkozen de laatste straf.

Den 28. waren de boeren de hoofdkraal van Sechele genaderd.

Om die te bereiken moesten zij door een engen bergpas gaan. Overal dreigden de Kaffers, maar dank zij den invallenden avond, zij schoten niet — uit zuinigheid.

Na den bergpas genomen te hebben, hielden de Boeren krijgsraad en besloten den volgenden dag (Zondag) niet te vechten, maar den dag in gebed doortebrengen.

Scholtz, die nog altijd hoopte, bloedvergieten te vermijden, zond denzelfden avond aan Sechele den volgenden brief.

„Vriend Sechele.

„Als Uw oprechte vriend, raad ik u aan, u niet te laten ophitsen door Moselele, die bij u zijn toevlucht heeft gezocht. Dit opperhoofd is schuldig, lever hem aan mij over, opdat hij zich verantwoorde voor zijne rechters. Ik wil met u een voor u voordeeligen vrede sluiten. Kom heden avond bij mij, zoo gij kunt, en wij zullen alles overleggen.

„Uw oprechte vriend,
P. E. Scholtz. waarn. komm.-gen."

Het opperhoofd antwoordde:

„Moselele is mijn vriend. en ik zal hem niet overleveren. Ik zal eerder mijn buik opensnijden, dan hem aan u geven. Evenals gij heb ik wapenen en kruit.

„Ik heb meer soldaten dan gij. Ik daag u op Maandag uit en zoo ik niet had gelezen in het Groote Boek (de Bijbel) dan zou ik mijn slagen niet hebben weerhouden en u niet zoover hebben laten naderen. Wees dus morgen, Zondag, rustig. Maak geen twist over het water (het drinkwater uit zijne bronnen)

„Maandag zullen wij onze krachten en onze kanonnen vergelijken.

„Gij zijt reeds in mijn pot; ik heb er slechts het deksel op te doen.

„Sechele."

Wie was Sechele? Zijn vader (wiens naam

ik heb vergeten) was door Moselekatse gedood.

Sebituana, die 1840 het rijk der Makololo stichtte, was later den stam van Sechele te hulp gekomen. Het jonge opperhoofd zou echter nooit hebben kunnen regeeren, als de Boeren Moselekatse niet uit Transvaal hadden verdreven.

Maar bewezen diensten worden licht vergeten. Ook Sechele vergat zijne verplichtingen aan de Boeren. Uit zijn schrijven blijkt, dat hij den oorlog wilde, en niet dat hij zonder oorzaak werd aangevallen, zooals later Livingstone beweerde.

De Boeren brachten den Zondag in gebed door. Na hun ochtendgebed kwam er nog een boodschap van Sechele, om aan de Boeren suiker ter leen te vragen en om den kommandant te verzoeken, hem Maandag twee boeren te zenden. Tegelijk verzocht hij de Boeren vriendelijk, goed zorg te dragen voor hunne trekossen, die hij reeds als de zijne beschouwde en die hij niet gaarne op de hier en daar vergiftige weiden zag loopen.

Scholtz liet hem antwoorden, dat een held als hij liever peper moest eten, en zond de suiker niet.

Aan de Boeren, die 's maandags bij hem kwamen, verklaarde het opperhoofd, dat hij hun (den Boeren) gaarne ammunitie wilde leenen, indien ze niet genoeg hadden voor het gevecht.

Scholtz liet hem nog eens tot vrede vermanen en wees hem er op, hoe hij onder de bescherming der Boeren rijk was geworden.

Het antwoord luidde: ik wil vechten.

Dadelijk na deze uitdaging trok Scholz met 320 man tegen de batterij van het opperhoofd op. Hij riep hem nog toe zijn

vrouwen en kinderen in veiligheid te brengen, waarop Sechele antwoordde: mijn vrouwen en kinderen zijn mijn eigendom en gaan u niet aan.

Een woedend gevecht begon. De Boeren trokken onder een regen van kogels onder Sechele's batterij. De Kaffers onderhielden een levendig kruisvuur — maar zij waren slechte schutters en schoten alleen bij geluk raak. De Boeren hadden weldra de Kaffers uit hun stad verdreven. Zij staken de stad in brand. Na een gevecht van negen uren was het lot van Sechele beslist.

De Boeren hadden slechts 3 dooden te betreuren. (Livingstone gaf in zijn rapport op dat er 35 boeren en 60 kaffers waren gesneuveld.)

's Avonds trokken de Boeren terug. Dinsdagochtend zonden zij eene patroelje van 150 man om te verkennen en zoo mogelijk nog eens aan Sechele den vrede aan te bieden.

Zij vonden niemand. Andere patroeljes vonden enkele vluchtelingen, die in plaats van den aangeboden vrede aan te nemen, nog wilden vechten. Den 1. September werd de kommandant Schutte gezonden om de ledige stad van Sechele te doorzoeken. Schutte vond de woning der Engelsche zendelingen opengebroken door de Kaffers, die het huis hadden geplunderd, maar nog twee geweren hadden vergeten.

Gevangen Kaffers verklaarden, dat het huis van Livingstone, dat op eenige mijlen afstand van de hoofdstad lag, nog ammunitie bevatte en dat de doctor eenige dagen te voren nog 12 geweren aan Sechele had verkocht. De kollega's van Livingstone, de zendelingen Inglis en Edwards, hadden reeds vroeger aan Pretorius verklaard, dat L. geweren aan Sechele had verkocht. Daar deze handel zoowel door

Engeland als door de Boeren als smokkelhandel werd beschouwd, besloot Scholtz het huis van Dr. L. te doorzoeken. Tot de groote verbazing van alle omstanders en niet het minst van den goeden Scholtz, vond men daar verscheiden geweren, die half gereed waren en een komplete wapensmederij.

„Wij vonden hier", zoo meldde hij „meer geweren dan bijbels, zoodat het hier meer geleek naar een geweermakerswinkel dan naar een zendelings-statie en meer naar een smokkelwinkel dan naar eene schoolplaats." (Officieel rapport van den waarnemenden kommandant-generaal).

De expeditie trok daarop terug met 300 gevangenen, 3000 stuks hoornvee, een groot aantal schapen, 11 paarden, 18 geweren, 2 wagens en de smidswerktuigen uit het huis van Livingstone als buit.

Livingstone beklaagde zich in zijn rapport en later op andere plaatsen, dat de Boeren zijn huis hadden opengebroken. Hij beschuldigde hen o. a. dat zij zijne dictionnaires hadden verscheurd.

Leden der expeditie hebben mij verklaard, dat ze deze bijzonderheid niet wisten, maar dat het zeer wel mogelijk kon zijn, dat zij juist al hun papierproppen hadden verschoten, en zoo hun toevlucht tot die dictionnaires hadden genomen.

De expeditie was geeindigd.

Ik heb steeds het rapport van den kommandant-generaal op den voet gevolgd, en weet, dat het niets dan waarheid bevat. Scholtz was een te godsdienstig en te braaf man om te liegen.

Vergelijken wij thans het rapport van Livingstone. (Zie de *Blue Books* van dien tijd.)

„Deze zelfzuchtige Boeren, altijd bereid om zich bij elke gelegenheid te verrijken ten koste van de arme inboorlingen, hebben niet gedraald om van een onvoldoend kontrakt misbruik te maken (Het onafhankelijksheid-traktaat van Transvaal).

„Het onrecht, dat zij de Bakwains (Bechuana) hebben aangedaan, kan beschouwd worden als de eerste bittere vrucht van eene staatkunde, die zoo men haar blijft dulden, zal leiden tot de verdelging van alle inboorlingen in de landen, die in dit noodlottig kontrakt zijn begrepen.

„Den 28. Augustus 1852 zijn 600 Boeren en 700 inboorlingen, die op straffe des doods waren geprest, (vrijwillige bondgenooten en bedienden) in het land der Bakwains aangekomen. Voor dat men in de stad van Sechele kwam, zond men door Kolobeng een patroelje met 4 wagens naar mijn woning, die 12 kilometers van de stad was verwijderd. Nadat de Bakwani mijn huis hadden verlaten, had Sechele den toegang gesloten en het huis omringd met een omheining van boelala (stokken).

„Sedert twee jaren stond het daar en het diende slechts tot berging van een deel der voorwerpen, die de reizigers daar losten om later mee te nemen.

„De tegenwoordigheid der Bakwains was een voldoende zekerheid.

„Wat hebben de Boeren gedaan?

„Zij hebben mijn woning geplunderd, mijn boeken verscheurd, mijne apotheek vernield, en zij hebben alle meubelen en alle goederen meêgenomen, die daar door Engelsche reizigers waren achter gelaten.

„Hun geheele leger ging na die plundering naar de stad van Sechele en woonde bij hem

het gemeenschappelijk gebed bij (*Sic!*).

„Na den namiddagdienst bevalen zij Sechele om vrouwen en kinderen te verwijderen, omdat zij wilden vechten.

„En de oorzaak van dit alles was, dat, hoewel het hem was verboden om Engelschen naar het Noorden te laten trekken, hij (Sechele) hen niet alleen niet verhinderd maar zelfs aangemoedigd had.

„Sechele antwoordde, dat hij een man des vredes was en vroeg, waarom hij toch de Engelschen dit zou beletten, die hem altijd goed hadden behandeld.

„Als antwoord begonnen de Boeren den volgenden ochtend met hunne kanonnen de stad te beschieten.

„Weldra stond de stad in vlammen. Vrouwen en kinderen waren gevlucht en de mannen hadden zich op een naburigen heuvel gekoncentreerd.

„Het gevecht hield aan. De Boeren doodden 60 inboorlingen en verloren 35 van de hunnen. Dank zij hunnen paarden, konden de aanvallers alle vee wegnemen van de Wanketse, Bakhatla en Bakwains (allen Bechuana) en zij verlieten het oorlogstooneel niet, dan na het koren in brand te hebben gestoken."

Van 1852—53 lezen wij in de rapporten van de zendelingen Livingstone, Inglis, Edwards en anderen, de hevigste aanvallen tegen de Boeren en de verbittering van Exeter-Hall, de kollektie *kindhearted but feebleminded gentlemen*, die altijd een grooten politieken invloed bezat, kende geen grenzen.

Daartegen weet ik uit ervaring, 1. dat de Boeren niet laaghartig en niet oorlogzuchtig zijn; 2. dat zij nooit gastvrijheid weigeren aan den reiziger, van welke natie hij ook zij

(den allerlaatsten tijd uitgezonderd); 3. dat vele zendelingen in Zuid-Afrika handel drijven, en 4. dat vele zendelingen arm in Afrika komen en rijk naar hun vaderland terugkeeren. Er is in Transvaal zelfs een voormalig zendeling (Z. te R.), die thans geldschieter is!

Ik wil niet, dat men meene, dat ik een vijand der zending ben en dat ik alle zendelingen veroordeel. Dit is niet het geval. De zendelingen der Hernhutters en der Katholieken hebben in Zuid-Afrika veel goeds gesticht. Tevens verwijs ik naar het werk van Langhaus *(Pietismus und auessere Mission)*, die o. a. van onze Hollandsche zendelingen in Indië slechts goeds weet te vertellen. Maar ook hij veroordeelt de handelingen van vele zendelingen van de *London Missionary Society* ten strengste.

VII.

Dood van Pretorius en Potgieter. Oorlog met Makapan.

Hendrik Potgieter, de stichter van de Republieken Zoutpansberg en Lijdenburg, stierf in 1853, nadat hij zich met Pretorius had verzoend.

De Volksraad, die steeds als bemiddelaar tusschen de beide hoofden had gestaan, benoemde zijn oudsten zoon tot zijn opvolger.

Pretorius overleefde Potgieter slechts weinige maanden. Hij stierf op zijne hoeve in de Makhalibergen (23 Juli 1853) en de Volksraad benoemde ook zijn zoon, Martinus Wessel, tot zijn opvolger. De jonge Pretorius, thans

de president van het Transvaalsche volkskommitee had de meeste veldtochten van zijn vader meêgemaakt. Hij regeerde thans naast Potgieter, terwijl het land feitelijk in drie Republieken was verdeeld.

Lang duurde de vrede niet.

In Zoutpansberg ontbrandde de oorlog door den schuld van Herman Potgieter, een broeder van den overleden kommandant-generaal. Potgieter ging in 1854 jagen op de gronden van het Bechuana-opperhoofd Makapan. Een zoon van Makapan zou zijn gids zijn De jonge Kaffer scheen Potgieter te bespotten, in plaats van hem het wild aantewijzen. Potgieter werd boos, schold eerst den Kaffer uit en toen dit niet hielp, sloeg hij hem dood,

Makapan, de vader, nam op de familie Potgieter een vreeselijke wraak. Na eerst vrouwen en kinderen op de ellendigste wijze te hebben gemarteld, gingen de Kaffers de lijken verminken — en eten.

De Zoutpansbergsche Potgieters riepen thans de hulp van M. W. Pretorius in en weldra trok een kommando bestaande uit bijna 500 man, tegen de Kaffers op.

Dezen hadden zich in bijna ontoegankelijke grotten versterkt. Doch na eenige dagen dwong hen de honger tot overgave. Bijna 1200 Kaffers kwamen om, de meeste tengevolge van honger en dorst.

De Boeren hadden o. a. het verlies te betreuren van den kommandant-generaal Potgieter.

Met zijn dood kwam nog niet de vereeniging der republieken tot stand. Zijne weduwe erfde het gezag en dit ging van haar op haar tweeden man S. Schoeman over; de Hollandsche prins, van wien wij reeds gesproken

hebben, wist de vereeniging van Zoutpansberg met Lijdenburg te verhinderen.

Zoutpansberg bloeide een tijd lang door den handel in ivoor, maar de olifanten werden uitgeroeid en met hen verdween de rijkdom. De republiek van Pretorius bleef de machtigste. Zij alleen heeft een belangrijke geschiedenis, vooral ook door hare betrekkingen tot den Vrijstaat, die we thans moeten bespreken.

VIII.

Het volk der Basuto.

Onafhankelijkheidsverklaring van de „Souvereiniteit” (Vrijstaat).

We hebben gezien, dat de Vrijstaat na den slag bij Boomplaats nog eens was geannexeerd, zeer tegen den zin van de groote meerderheid der bevolking.

Het land was verdeeld in 4 distrikten, die door even zoovele Engelsche magistraten werden bestuurd.

De Vrijstaat grensde ten oosten aan Basutoland. Toen van 1820—28 Chaka met bloedige hand over Zoeloeland regeerde, had een zijner induna's, Moselekatze, zich aan zijn gezag onttrokken en zich naar Transvaal begeven. Om ruimte te maken voor zich en zijn volk roeide hij de Bechuana-stammen, die Transvaal bewoonden, nagenoeg geheel uit.

Het overschot dier Bechuana-stammen vlood naar de bijna ontoegankelijke Drakenbergen en bevolkte langzamerhand het tegenwoordige Basutoland. Hun getal groeide steeds aan, ook door kustkaffers (Fetcanneh-roovers) de oorspronkelijke bewoners van Natal, die

door Chaka werden verdreven. Bij hen voegden zich nog Boschjesmannen.

Omstreeks 1830 werd dit mengelmoes tot een volk vereenigd door Moshueshue (overwinnaar) die in de wandeling Moshesh werd genoemd. De nieuw georganiseerde natie noemde zich Basuto (volk van bedelaars), want zij, de Basuto, waren arm.

Moshesh wist door een nieuw systeem van huwelijken, waarbij hij vrouwen aan zijne onderdanen als leengoed gaf, hen aan zich te verplichten en te vermeerderen. Hij moedigde tevens landbouw en veeteelt aan. Zijn volk had weldra uitstekende paardenstoeterijen en veel vee, en daar het met zijne naburen, de Boeren, in vrede leefde, werd het steeds rijker.

Moshesh's residentie was de natuurlijke vesting Thaba Bosigo (berg der duisternis).

Na verloop van eenigen tijd, toen Moshesh zich sterk begon te gevoelen, maakte hij aanspraak op den grond zijner buren en gedoogde hij, dat zijn onderdanen hun vee roofden. Kleinere hoofden volgden zijn voorbeeld. Zij vonden een aanmoediging in de proklamatie van 1848, waarbij Sir H. Smith den Vrijstaat geannexeerd en de opperhoofden in hun rechten erkend had. Zij achtten zich onafhankelijke koningen, die in hunne rechten door Britsch gezag zouden worden beschermd.

Weldra was Moshesh niet alleen met de Boeren, maar ook met inlanders, zooals Sikonyella en Moroka, het opperhoofd der Barolong, in strijd gewikkeld en begon hen aan te vallen.

Zij beklaagden zich bij majoor Warden, den Engelschen resident, en deze zond een troep vrijwilligers, maar zij werden door Moshesh

geslagen. Moshesh beschikte over ruim 15,000 goed gedisciplineerde, goed gewapende en goed bereden Basuto. Hunne paarden, die hen met het grootste gemak in bijna ontoegankelijke bergpassen droegen, waren veel beter dan die der Boeren.

De Boeren van den Vrijstaat zagen, dat Warden tegen Moshesh niet was opgewassen, en verloren alle vertrouwen in het Eng. bestuur. Zoo kon dan Murray, die in Okt. 1851 als regeeringsagent naar Winburg ging, aan Warden over den toestand van zaken schrijven in de volgende termen: „Zoo men niet dadelijk forsche maatregelen neemt om het vertrouwen op het Britsch gezag te herstellen, dan zullen vele anders getrouwe Boeren naar Transvaal uitwijken.

„De Engeland welgezinde partij onder de Boeren meent, dat het goevernement zich niet aan hunne zaken laat gelegen liggen."

Warden vroeg aan den goeverneur der Kaapkolonie om hulp. Maar de hulp kwam niet, omdat men al de beschikbare manschappen noodig had voor een nieuwen Kafferoorlog op de oostelijke grenzen der kolonie.

De goeverneur van Natal, sir B. Pine, kon 2 regimenten zenden en 700 gewapende Zoeloes.

Deze troepen kwamen te Winburg. Warden riep toen 1000 Boeren te wapen. Maar slechts 75 voldeden aan zijn bevelen. Zonder de Boeren kon Warden niets doen. De Zoeloes werden ongeduldig en trokken naar Natal terug.

Warden rapporteerde dit alles aan sir H. Smith en voegde er bij „Twee derden van de Boeren zijn in hun hart rebellen".

Lord Grey, de Engelsche minister van

koloniën, van den stand van zaken verwittigd, schreef dadelijk aan sir H. Smith, dat Engeland het bestuur van de Soevereiniteit (oude naam van den Vrijstaat) op zich had genomen, omdat men verzekerd had, dat de Boeren dit wilden, en omdat men aan hunne wenschen tegemoet had willen komen. Daar het nu echter bleek, dat de Engelsche ambtenaren geen gezag konden uitoefenen, was de minister van oordeel, dat men dit land zoo spoedig mogelijk moest verlaten — natuurlijk zonder de eer van Hare Majesteit te kompromitteeren.

De kommissarissen Hogge en Owen werden met dit doel naar den Vrijstaat gezonden. Wij hebben gezien, dat zij in 1852 Transvaal als onafhankelijken staat hadden erkend.

Lord Grey schreef nog aan eind van 1851 aan sir H. Smith: „Wij moeten het als een uitgemaakte zaak beschouwen, dat wij de Soevereiniteit zoo spoedig mogelijk opgeven."

Kort na hun aankomst zagen Hogge en Owen welk een wespennest de toenmalige Vrijstaat was.

Majoor Warden werd op hun advies teruggeroepen, doch dit lot trof ook Sir H. Smith, den goeverneur der Kaapkolonie, die streng door lord Grey werd berispt, omdat hij deze noodlottige annexatie doorgedreven had.

De onderhandelingen van de kommissarissen der Britsche kroon met Moshesh waren niet zeer vruchtbaar. Zij begrepen zeer goed, dat het noodig zou zijn voor het Britsche prestige, aan het opperhoofd een flinke les te geven, voordat de Vrijstaat aan zich zelve kon worden overgelaten en op hun advies besloot de nieuwe goeverneur der Kolonie, Sir George

Cathcart (die later in de Krim sneuvelde), tot handelen.

Met 2000 man, waaronder 450 lanciers, trok hij naar den Vrijstaat (December 1852) en noodigde alle hoofden uit om te Platberg te komen. Van Moshesh eischte hij een schadevergoeding van 10,000 stuks hoornvee en 1000 paarden, die in drie dagen moesten geleverd worden.

Moshesh kwam en vroeg in zijn gewonen poëtischen stijl den vrede. »De vrede is als de regen, die van den hemel valt, die de aarde voedt en de kiemen van het gezaaide welig doet opschieten." Hij beklaagde zich daarop, dat de boete zijne krachten te boven ging.

De goeverneur liet zich door den gladden tong van Moshesh niet foppen. Zijn antwoord luidde, dat Moshesh tijd genoeg had gehad om alles, wat hij van de grensboeren had gestolen, terug te geven, en dat hem geen langer uitstel zou worden gegund.

„Spreek niet van oorlog," hernam Moshesh „want hoezeer ik ook den vrede liefheb, gij weet, dat een hond, die geslagen wordt, zijn tanden laat zien." Op den bepaalden dag zond hij slechts 3500 stuks vee in plaats van 10,000. Sir George besloot, den oorlog te beginnen. (20 December.)

De Engelsche macht trok in 3 kolonnes op, die elkander op Thaba Bosigo moesten ontmoeten.

Tusschen het Engelsche kamp en Thaba Bosigo ligt de Berea, een uitgestrekt hooge vlakte met talrijke ravijnen en kloven.

De eerste kolone onder kolonel Cloete moest voorwaarts trekken, aan den voet der Berea. De tweede onder kolonel Eyre moest den top bestijgen en de derde onder kolonel Napier,

met de kavalerie, moest de oostzijde verkennen en later de twee andere kolonnes bij Thaba Bosigo ontmoeten.

De Basuto, bijna allen te paard en goed gewapend, hadden zich hoofdzakelijk bij Thaba Bosigo gekoncentreerd, enkele kleine patroeljes alleen observeerden de beweging der Engelsche troepen.

Een dezer patroeljes had bijna den goeverneur gedood.

Men had afgesproken, dat de drie kolonnes elkaar 's middags zouden ontmoeten. Maar Eyre kwam eerst 's avonds aan en Napier kwam in 't geheel niet. Daar hij groote kudden vee op de bergen had gezien, zond hij zijne lanciers om die te nemen. „Dit was een dwaasheid," schreef sir George later aan zijn broeder Lord Cathcart, „Napier zond zijn kavalerie op een berg van 5 à 600 voet hoogte, die slechts op 3 plaatsen voor paarden toegankelijk was." Plotseling werd de divisie Napier door de Basuto aangevallen. Vier officieren en 23 soldaten sneuvelden. Kolonel Napier had 4000 stuks vee veroverd, maar het bevel, zich bij Thaba Bosigo met de andere kolonnes te vereenigen, voerde hij niet uit; hij trok naar het kamp terug.

Kolonel Eyre was aan Thaba Bosigo aangekomen; hij had onderweg 1500 stuks vee veroverd. Plotseling werd hij door 7 à 800 Basuto verrast. De voorsten hadden de uniformen der gesneuvelde lansiers van Napier aangetrokken, zoodat Eyre hen voor Engelschen hield, totdat zij den aanval begonnen. Eyre bood echter moedig tegenstand en trok al vechtende terug op de vlakte, waar Sir George hem met de kolonne Cloete wachtte.

Sir George had lang gewacht. Bijna 10.000

Basuto ruiters bedreigden hem. De positie van den generaal was zeer kritiek. Moshesh riep hem toe: „Marèna a ka, marèna a ka, ga u tsebe ma u etsang ka teng". (Generaal, generaal, gij weet niet wat gij doet).

De Engelschen waren tegen de overmacht der Kaffers niet opgewassen. Moshesh had de geheele Engelsche strijdmacht kunnen vernietigen, zoo hij dit had gewild, maar hij wist te goed, wat hem dan te wachten stond. De Basuto trokken zich 's avonds terug. Zij hadden de Engelschen zooveel mogelijk gespaard, zoodat deze slechts 11 dooden en 11 gekwetsten hadden.

'sNachts riep Moshesh zijn raadslieden bijeen. Hij besloot om aan Sir George den vrede te vragen, en zond hem het volgende schrijven:

„Thaba Bosigo middernacht 20 December 1852.

„Excellentie.

„Gij hebt vandaag tegen mijn volk gevochten en gij hebt veel vee genomen. En daar het uw doel was om een schadeloosstelling voor de Boeren, bid ik u om tevreden te zijn met hetgeen gij genomen hebt. Ik vraag u den vrede. Gij hebt uw macht getoond; gij hebt mij gekastijd. Ik bid u, laat dit genoeg zijn en beschouw mij niet langer als den vijand der koningin. Ik zal mijn best doen om in 't vervolg mijn volk rustig te houden.

„Uw getrouwe dienaar,
„Moshesh".

Deze brief was gesteld en geschreven door Nehemiah Moshesh, den troonopvolger, die in de latere Basuto-oorlogen een rol speelde. Nehemiah had een zeer goede opvoeding ge-

noten en was in Kaapstad op school geweest. Bij buitengewone gelegenheden droeg hij zelfs witte glacéhandschoenen.

De goeverneur nam de onderwerping van Moshesh aan en daarmede was het Engelsch prestige gered. Toch waarschuwde hij Moshesh om op zijn hoede te zijn, daar hij den Boeren volmacht zou geven om hem het veerooven af te leeren.

In zijn rapport aan lord Grey betoogde ook sir George, dat Engeland zijne grenzen in Zuid-Afrika niet moest uitbreiden. Hij berekende, dat om het Britsch gezag te handhaven in den Vrijstaat, een luitenant-goeverneur daar met minstens 2000 man, zoowel de Boeren als de machtige Kafferopperhoofden in toom moest houden.

In een tweede schrijven zeide sir George Cathcart: „Hoe meer ik over de positie van dat land nadenk, des te meer word ik overtuigd dat het voor ons nutteloos is. Het land heeft zijn aantrekkelijkheden, het klimaat is prachtig en het wild is er overvloedig, zoodat de Hollandsche families bijna geheel van de jacht leven. Maar het is met dat alles een groot terrein, dat niets bezit om zijn toevoeging te wettigen aan een grens, die reeds veel te uitgestrekt is. Het geeft ons geen voordeel, het geeft geen nieuwe krachten aan het Engelsch goevernement, geen vertrouwen op zijn karakter, geen luister aan zijn kroon."

Analoge redenen hadden reeds vroeger geleid tot de onafhankelijksverklaring van Transvaal (1851 en 52).

Lord Grey zond thans als specialen kommissaris sir George Russel Clerk met volmacht, om den Vrijstaat onafhankelijk te

verklaren. De kommissaris van H. M. kwam in Augustus 1853 te Bloemfontein. Hij vond twee partijen. Daar hij met de eerste, anti-repuolikeinsch-gezinde niet overweg kon, zocht hij zijn heil bij de republikeinsche, die verreweg de meerderheid van de blanke bevolking vertegenwoordigde.

Op een meeting van 23 Februari 1854 kreeg alles zijn beslag en den 8. April werd het besluit van *the Queen in Council* geproklameerd, waarbij de Oranje Vrijstaat onafhankelijk werd verklaard.

Engeland betaalde aan de nieuwe republiek 90,000 pd. st. als vergoeding voor vroegere verliezen. Van dit geld kreeg de republiek van Pretorius een deel.

IX.

Betrekkingen van de Republieken onderling en tot hare naburen. Annexatie van de Rep. Zoutpansberg. Inwendige troebelen.

De Oranje-Vrijstaat werd ingericht naar het bekende model. Een Volksraad werd benoemd, men koos een president (den heer J. Hoffmann), wetten werden gemaakt, enz. enz.

Alles scheen goed te gaan, toen door de onvoorzichtigheid van Hoffmann een burgerkrijg ontbrandde.

Hoffmann, die evenals ieder ander overtuigd was, dat men Moshesh, den praatzieken, maar machtigen filosoof van Thaba Bosigo, te vriend moest houden, bracht aan dat opperhoofd een bezoek en schonk hem bij die gelegenheid een vaatje kruit. Den n'chosi marèna (koning),

die wel lood, maar geen kruit meer had, was dit geschenk zeer welkom. Dadelijk trok hij op tegen de gekleurde bondgenooten der Republiek en roofde hun koeien, om ze met zijne kudden te laten kruisen.

Hoffmann was reeds lang weer te Bloemfontein, toen dit nieuws hem bereikte. In zijn rapport aan den Volksraad had hij vergeten van het noodlottige vaatje kruit melding te maken, doch het was niet geheim gebleven en de vertoornde Volksraad wilde den president afzetten.

Hij vond steun bij de Engelsch gezinde partij, die het plan vormde, zich van het fort te Bloemfontein meester te maken. Doch de republikeinen waren hen voor en hadden het fort bijtijds bezet. Hoffmann vroeg daarop zijn ontslag en trad in het ambteloos leven terug. (10 Februari 1855).

Terwijl men een nieuwen president koos, namen de heeren Papenfus en Allison tijdelijk het bestuur in handen. Men koos den heer J. N. Boshoff, een zeer verdienstelijk man, die zich reeds in de geschiedenis van Natal had onderscheiden.

Boshoff vond een vreeselijken warboel. 1. De kas van de Republiek was leeg. Van de 90,000 p. st., door Engeland gegeven, was geen penny meer te vinden. 2. De landdrosten der 4 distrikten regeerden op een zeer zonderlinge manier, waarbij, naar 't zeggen, zij zelven het best voeren. 3. De verhouding met alle naburige opperhoofden was gespannen en van alle kanten dreigde oorlog.

Het gevaarlijkste was Moshesh.

Nadat Sir G. Clerk de grenzen tusschen het land van Moshesh en den Vrijstaat had bepaald, was hij vertrokken en Moshesh ver-

klaarde op zijn gewone bloemzoete manier, „dat de kommissarissen van H. M. bij hun vertrek de grenzen met zich mee hadden genomen."

Maar niet alleen Moshesh dreigde. Ook het Griqua opperhoofd Adam Kok was onrustig en bovendien was er tusschen de Transvaal en den Vrijstaat een ernstig geschil ontstaan.

Pretorius was nog altijd vervuld van zijn ideaal, alle Boerenrepublieken te vereenigen. Hoewel het hem niet was gelukt, om de republieken Zoutpansberg en Lijdenburg bij de Zuidafrikaansche republiek intelijven, achtte hij toch het oogenblik gekomen om den Vrijstaat te annexeeren. Een van de vrienden van Pretorius, Schoeman (niet de kommandant van Zoutpansberg) ging naar Bloemfontein. Hij gaf aan Boshoff kennis, dat Pretorius na eenige dagen zou komen. Pretorius kwam en toonde zijn geloofsbrieven, die door den Volksraad van Transvaal den 5. Sept. waren geteekend. Hij vroeg: 1. eenige dokumenten van zijn vader Andries Pretorius, die zich in het archief te Bloemfontein moesten bevinden; 2. restitutie van onkosten, die zijn vader had gemaakt om den slag van Boomplaats te kunnen leveren; 3. de vereeniging van den Vrijstaat met de Zuidafrikaansche republiek.

Het goevernement van Bloemfontein beantwoordde deze vragen zeer kategorisch, met de uitnoodiging aan Pretorius, om binnen 24 uren de stad en het land te verlaten.

Pretorius keerde in zijn kar, met zes paarden bespannen, naar Transvaal terug. Daar vertelde hij zijn wedervaren aan den Volksraad, die, verontwaardigd over de behande-

ling, zijn president aangedaan, de burgers te wapen riep.

Boshoff en de Volksraad van den Vrijstaat deden hetzelfde. Beide legers, ieder 7 á 800 man sterk, ontmoetten elkaar bij Rhenosterrivier (aan Vaalrivier, de grens der twee republieken). Doch het kwam tot geen bloedvergieten. De Transvaalsche kommandanten Paul Kruger, Grobbelaar en Uys knoopten onderhandelingen aan en de vrede werd gesloten.

Het traktaat werd den 1. Juni 1857 geteekend. Het bevatte 10 artikelen. De hoofdzaak was, dat de beide republieken zich niet vereenigden.

Beter slaagde Pretorius in het noorden.

De Republiek Zoutpansberg had, toen Pretorius tegen den Vrijstaat optrok, zich gereed gemaakt den Vrijstaat te helpen en de Zuidafrikaansche Republiek in den rug te vallen. Dit voornamelijk had Pretorius bewogen, met den Vrijstaat zoo spoedig vrede te sluiten. Nauwelijks was het traktaat geteekend, of hij trok met versnelde marschen naar de Makhali-bergen, waar de Zoutpansbergers met hun ossenwagens gelegerd waren. De Zoutpansbergers waren tegen Pretorius niet opgewassen, want Pretorius had 3 kanonnen, waarvan er twee, Moddermannetje en Zwarte Griet, beroemd zijn geworden.

Het Moddermannetje had zijn naam te danken aan de omstandigheid, dat het in plaats van den kogel in den militair voorgeschreven parabool, over den grond liet loopen, zoodat hij bij regenachtig weer in den modder terecht kwam. Tevens maakte Moddermannetje na ieder schot een buiging en stak zijn tromp in den modder.

Ook Zwarte Griet had hare eigenaardigheden. Beide kannonnen deden later dienst bij het beleg van Potchefstroom.

Aan het hoofd der zijnen naderde de reusachtige Pretorius op een groot, wit paard. — De Zoutpansbergers zagen, dat het hem ernst was. De vrouwen liepen tusschen de wagens heen en weer en verklaarden, dat »meneer Pretorius toch al te kwaad" was. Zij smeekten de mannen om te kapituleeren. En de mannen kapituleerden.

Maar Pretorius nam dit alleen aan op voorwaarde, dat Zoutpansberg voortaan een deel zou uitmaken van de Zuidafrikaansche Republiek. Dit werd toegestaan.

Men vierde samen het feest der verbroedering — en Pretorius trok naar zijne residentie Potchefstroom terug.

De Zoutpansbergers togen naar huis en bleven getrouw aan het traktaat. Voortaan waren zij burgers van de Zuidafrikaansche Republiek. (De annexatie werd in 1858 officieel afgekondigd).

Boshoff was inmiddels te Bloemfontein teruggekomen. De Volksraad bedankte hem voor de uitstekende wijze, waarop hij de geschillen met Transvaal had beslecht.

De Volksraad van Transvaal bedankte den wakkeren Pretorius.

En hiermee was de oorlog tusschen Vrijstaat en Transvaal afgeloopen en had de republiek Zoutpansberg opgehouden te bestaan. Op even vreedzame en diplomatieke wijze wist Pretorius de republiek Lijdenburg met de Zuidafrikaansche republiek te vereenigen (1860).

Na het sluiten van den vrede met Transvaal vond Boshoff den toestand in den Vrij-

staat zoo dreigend, dat hij reeds toen er aan wanhoopte, de republiek tegen hare vijanden te kunnen verdedigen. Tal van vredestraktaten werden met Moshesh gesloten; maar evenzoo spoedig door het opperhoofd verbroken.

Daarbij staken de Bosjesmanopperhoofden, Kous-Kop en Scheele-Kobus, hunne leelijke hoofden op en bestalen de Boeren.

Zij werden naar verdienste getuchtigd, maar met Moshesh ging het niet zoo gemakkelijk. Boshoff had niet de macht om hem te onderwerpen. De discipline onder de Vrijstaatsche Boeren van dien tijd was al zeer slecht, en zij steunden hun president niet. De oppositie tegen Boshoff werd steeds sterker. In zijn benarden toestand dacht de president, dat eene federatie met de Kaapkolonie den Vrijstaat van een geheelen ondergang zou kunnen redden, doch de republikeinsche partij wilde van deze federatie niets hooren. Alle maatregelen, die door Boshoff werden voorgesteld, werden door de burgers met wantrouwen beschouwd en afgestemd.

Een paar ongelukkige expedities tegen Moshesh deden de Boeren gelooven, dat hun president niet de man was voor zijn hooge betrekking. Want bij hen gold de regel, dat gebrek aan sukzes gelijk staat met gebrek aan bekwaamheid.

De president zag, dat de oppositie tegen zijn persoon bij den dag grooter werd. In April 1859 legde hij daarom zijne betrekking neer.

De heer Snijman werd tot president *ad interim* benoemd. Diens eerste daad was de onderhandelingen met Sir George Grey, den goeverneur der Kolonie — over de federatie — aftebreken.

Door het volk werd M. W. Pretorius, de president van Transvaal, met een schitterende meerderheid tot president van den Vrijstaat gekozen. Pretorius dacht nu zijn grootsch plan — de vereeniging van alle Boerenrepublieken, te kunnen verwezenlijken. Hij besloot de benoeming voorloopig aan te nemen en vroeg daarom aan den Volksraad van Transvaal een verlof van zes maanden, om den Vrijstaat te kunnen bezoeken.

In Bloemfontein legde hij dadelijk den eed af als president van den Vrijstaat. Dit had men in Transvaal niet bedoeld. De Uitvoerende Raad riep dadelijk den Volksraad bijeen en deze besloot in September 1860 zijn afkeuring over het gedrag van Pretorius uit te spreken. De president werd gesommeerd, oogenblikkelijk naar Pretoria terug te keeren, om zich te verantwoorden. (Pretoria was kort geleden gesticht en was als nieuwe zetel van 't hoofdbestuur gekozen, omdat het meer dan Potchefstroom in het centrum van de Republiek lag.)

Pretorius kwam en legde aan den Volksraad uit, waarom hij het presidentschap van den Vrijstaat had aangenomen. Met zijn ophelderingen werd genoegen genomen. Zijn verlof werd verlengd en men besloot, dat zijn plaats in Transvaal tijdelijk door een waarnemend president zou worden vervuld. De heer J. H. Grobler werd als zoodanig gekozen.

Den vrienden van Pretorius behaagde deze keuze niet. Zij beriepen zich op de grondwet, die voorschreef, dat, in een geval als dit, het oudste lid van den Uitvoerenden Raad Schoeman den president moest vervangen.

Maar de partij van Paul Kruger wilde weder Schoeman niet. Weldra woei de

zwarte vlag — het sein van den burgeroorlog — in Pretoria.

De vrienden van Schoeman vereenigden zich bij zijn huis (in Pretoria). De partij van Kruger bezette het marktplein en de goevernementsgebouwen.

Schoeman wist met een paar vrienden naar den Vrijstaat te vluchten; zijne andere vrienden werden door oom Paul gevangen genomen.

De Volksraad had opgehouden te bestaan.

Deze verwarde toestand heeft tot 9 Januari 1864, dus ruim 3 jaren geduurd.

Als merkwaardigheden van dezen burgerkrijg willen wij aanstippen het bombardement van Potchefstroom (8 Oktober 1862) door van Rensburg en Paul Kruger, die op hunne beurt door Viljoen, een vriend van Pretorius, zoo geslagen werden, dat oom Paul het raadzaam vond om naar Rustenburg op zijn hoeve te vluchten.

Bij dit beleg hadden de beroemde kanonnen Moddermannetje en Zwarte Griet uitstekend hun plicht vervuld. Nadat Kruger door Viljoen was geslagen, kwam Schoeman, vergezeld van zijn sekretaris H. Stiemens, (mijn geëerde vriend, die thans te Aalten, in Gelderland kalm op zijn werkzaam en nuttig verleden terugziet) in Transvaal terug.

Stiemens trok met Viljoens manschappen naàr Pretoria en bezette daar de goevernementsgebouwen en bureau's.

Kruger had zijn partij weer vereenigd in eene sterke positie bij de bronnen van een Krokodilrivier, waar hij weldra door Schoeman en Viljoen met ongeveer 600 man werd opgezocht.

Verscheidene van Schoemans vrienden waren gevangenen geweest van de andere partij.

Ongeduldig om zich te wreken, stormden 25 hunner met lossen teugel op den vijand in.

Een vreemd duel had hierbij plaats tusschen Minnaar (gewoonlijk bekend als zwarte Flip), een officier van Schoeman en Ensel, een officier van de tegenpartij.

Minnaar riep Ensel toe, dat niet alleen de burgers, maar ook de officieren hunne krachten moesten meten; hij daagde hem daarom uit en gaf hem het eerste schot.

Beiden waren te paard. Zij reden op elkaar toe en Ensel schoot op Minnaar — doch miste.

Op zijn beurt gaf Minnaar vuur en Ensel viel, door een kogel in het voorhoofd getroffen.

Nu werd de strijd algemeen. De uitslag bleef twijfelachtig. Er werd een korte wapenstilstand gesloten om de dooden (ten getale van 16) te begraven en de gekwetsten te verzorgen. Daarna beletten hevige stortbuien, zooals men die slechts in Zuid-Afrika ziet, drie dagen lang het hervatten van den strijd. In dien tijd werden de gemoederen wat afgekoeld, zoodat Pretorius, die in het leger van Schoeman zich bevond, gelegenheid vond om vrede te sluiten.

Door een traktaat van 7 Januari kwam de vrede tot stand en hierbij werd Schoeman als waarnemend president erkend.

Pretorius, die inmiddels in den Vrijstaat zijn doel niet had kunnen bereiken, bleef verder in Transvaal.

Bij eene nieuwe verkiezing werd hij met eene groote meerderheid gekozen als Staatspresident en den 9. Mei 1864 geïnstalleerd.

X.

Pretorius als president van den Vrijstaat. President Brand. Oorlog met de Basuto.

Toen in 1860 Pretorius het presidentschap van den Oranje-Vrijstaat had aanvaard, wendde hij zich dadelijk tot de Engelsche regeering, om hare goedkeuring op de vereeniging der Boerenrepublieken te vragen. Die goedkeuring werd geweigerd, omdat Exeter Hall vreesde, dat de vereenigde Boerenrepublieken te sterk zouden worden voor de arme Kaffers! De berichten van Livingstone, Moffat, Ing is, Edwards, en de andere Engelsche zendelingen droegen vruchten.

Maar er was nog een geheime reden, die Engeland bewoog deze vereeniging te beletten. De twee republieken toch zouden een sterke macht zijn. En evenals andere groote naties, houdt Engeland niet van sterke buren.

Aan Pretorius werd geantwoord, dat men de vereeniging der twee republieken zou beschouwen als een schending van de onafhankelijkheids-traktaten van 1852 en '54, die *ipso facto* zouden ophouden van kracht te zijn.

Toen op een herhaalde aanvraag geen gunstiger antwoord was verkregen, wijdde Pretorius zijn aandacht aan eene andere kwestie. De republieken hebben geen havens en al hun uit- en invoer moet gaan over Natal, dat zijn uitgaven bijna geheel bestrijdt uit de inkomende rechten, die de republieken betalen. Maar ook de vertoogen, die Pretorius over dit punt tot het Britsch bestuur richtte, vonden geen gehoor. Het wilde geen vermindering dier drukkende belasting toe-

staan en Natal bleef teren op kosten der republieken.

Het eenige, wat Pretorius verkrijgen kon, toen hij zelf naar Natal ging en met den goeverneur, generaal Bisset, sprak, was dat goevernementsgoederen voor Transvaal geen inkomende rechten zouden betalen.

Ook onder het bestuur van Pretorius bleef de Vrijstaat in moeielijkheden gewikkeld met Moshesh. Doch Pretorius wist voor zijn persoon zulk een ontzag inteboezemen, dat het opperhoofd verklaarde een eeuwigen vrede te wenschen en zich betrekkelijk rustig bleef houden. Toch roofden nog van tijd tot tijd de Basuto het vee der Vrijstaatsche Boeren.

In den Vrijstaat waren velen niet ingenomen met het ideaal van Pretorius, de ééne groote Boerenrepubliek. Engelsche agenten stookten die oppositie aan en wezen er op, dat de vereeeniging met Transvaal, dat door den burgeroorlog zeer achteruit was gegaan, volstrekt geen voordeel zou aanbrengen.

Pretorius nam daarop zijn ontslag en ging naar Transvaal terug, waar hij, zooals we gezien hebben, de partijen wist te verzoenen.

Zijne plaats in den Vrijstaat werd tijdelijk ingenomen door den heer Venter (1863) tot definitief president werd gekozen de heer J. H. Brand.

Johannes Henricus Brand, oudste zoon van wijlen Sir Christoffel Brand, den verdienstelijken voorzitter van het Kaapsche parlement, was geboren te Kaapstad den 6 December 1822. In 1845 promoveerde hij te Leiden als doctor in de beide rechten. In 1849 werd hij toegelaten als advokaat bij den Inner Temple te Londen. In Kaapstad teruggekeerd, had hij daar van 1858 aan de High

School een kursus gegeven in de rechtswetenschappen. Met hem treedt de geschiedenis van den Vrijstaat een nieuw tijdperk in.

President Brand kreeg al dadelijk te doen met Moshesh. Om aan de eeuwige grenskwesties met de Basuto een einde te maken, riep hij de arbitrage in van Sir Philip Wodehouse den goeverneur der kolonie. Alles werd geschikt en Moshesh spaarde geen schoone beloften (1864), maar de vreugde duurde kort. In Januari 1865 hadden de Basuto zonder aanleiding weder een paar Vrijstaatsche burgers aangevallen. In Juni van hetzelfde jaar werden eenige leden van de familie Pretorius (Transvaalsche burgers) die een reis hadden gemaakt naar Natal, op hunne terugreis in de Drakenbergen vermoord. De omstandigheden van dien moord waren zoo afschuwelijk, dat geheel Transvaal als één man opstond om wraak te nemen.

De Vrijstaat had den oorlog reeds begonnen, toen de Transvaalsche burgers, door een proklamatie van Pretorius (25 Juli 1865) werden opgeroepen, en onder aanvoering van Pretorius en Kruger in September tegen de Basuto optrokken.

De vrede werd gesloten in 1866. De Transvaal heeft zich later niet meer met de Basuto bemoeid, vooral ook omdat de verhouding tusschen de presidenten Brand en Pretorius minder vriendschappelijk werd.

De Vrijstaat moest in 1867 nog eens tegen Moshesh strijden en eerst na de grootste inspanning zegevierde de Republiek.

Toen Moshesh zag, dat hij verloren was, riep hij de hulp van Engeland in. (Ook Napoleon III had bij Engeland gratie voor de Basuto gevraagd, op aansporing der katho-

lieke Fransche missie). Engeland hielp en juist toen de Boeren Thaba Bosigo zouden nemen, werden door Sir Philip Wodehouse de Basuto tot Engelsche onderdanen geproklameerd, tot groote teleurstelling der Boeren. In Maart 1868 werd Basutoland dus een Britsch kroonland, waarvan het bestuur voorloopig aan Sir Walter Currie werd opgedragen.

De Vrijstaat was uitgeput en verarmd evenals Transvaal. Sinds lang had men in de beide republieken geldgebrek. Beiden kwamen daaraan te gemoet, door banknoten uit te geven.

Deze banknoten werden later door president Brand en nog later door president Burgers ingetrokken en à pari tegen Engelsch geld ingewisseld. Bij deze intrekking der banknoten legde vooral president Brand een groot administratief talent aan den dag.

Wij hebben van den Vrijstaat alleen nog de geschiedenis der diamantvelden even aan te stippen. In 1868 werden de eerste diamanten op Vrijstaatsch terrein gevonden. Later werden de groote mijnen ontdekt (Kimberley enz.)

Spoedig wist Engeland een voorwendsel te vinden om dezen rijken grond te annexeeren. De rechten van de republiek werden hierbij op de schandelijkste wijze geschonden. Later zag het Eng. bestuur dit zelf in en het gaf daarom aan de republiek eene schadeloosstelling van 90.000 pond sterling!

XI.

Verhouding van de Z. A. Republiek tot hare naburen.

De Bloemhof-arbitrage.

Thomas François Burgers en zijn programma.

Wij zullen de geschiedenis van den Vrijstaat niet verder nagaan en ons nu uitsluitend met Transvaal bezig houden.

Van 1865 tot '70 deed Pretorius, geholpen door den wakkeren Volksraad, zijn best om het bestuur van het land te verbeteren.

Wij zullen daaromtrent niet in bijzonderheden treden, maar alleen de betrekkingen van Transvaal tot hare naburen beschouwen. te meer daar enkele belangrijke punten van de inwendige organisatie van het land later moeten worden besproken.

Een eerste kwestie deed zich voor met de Oranje Vrijstaat, die op een gedeelte van Transvaal aanspraak maakte. Transvaal beweerde daarentegen, recht te hebben op deelen van den Vrijstaat. Men was overeengekomen de ware bronnen van de Vaalrivier, die men niet nauwkeurig kende, als de grens tusschen de beide republieken aan te nemen. Maar verschillende riviertjes, die allen tot het stroomgebied van de Vaalrivier behoorden, werden voor de eigenlijke Vaalrivier aangezien.

Men kwam overeen om de kwestie door den luit.-goev. van Natal, Keate, te laten beslechten. Deze bepaalde daarop de grenzen, zooals zij thans op de hierachter voorkomende kaart van Zuid-Afrika wordt aangegeven.

Een tweede moeielijkheid — met Portugal en Engeland — ontstond uit een maatregel van het Transvaalsche goevernement, dat bij eene proklamatie bezit nam van de landen tusschen de Limpopo- en Zambesi-rivieren. De grenzen van dit „geannexeerde" gebied werden bepaald door een lijn N. Z. op het meer N'gami en van dit meer door ééne lijn W. O. tot aan de Oostkust. Deze annexatie is nooit ten uitvoer gelegd. Het land werd bewoond door zeer krijgshaftige stammen o. a. de Matabele van Moselekatse (die in 1872 door Lobengula werd opgevolgd). Deze stammen zouden zeker niet het gezag der Republiek erkend hebben en deze bezat volstrekt niet de macht om haar gezag in het uitgestrekte territoir te doen gelden.

De Engelsche en Portugeesche autoriteiten protesteerden tegen deze annexatie, die daarop door den Volksraad werd ingetrokken.

Een derde moeielijkheid ontstond door de ontdekking der diamantvelden. Op een gedeelte van het diamanthoudend terrein werd toch tegelijk aanspraak gemaakt 1. door Transvaal, 2. door den Vrijstaat, 3. door eenige inlandsche opperhoofden, waaronder vooral de Griqua. Nog eens werd de bemiddeling van luiten.-goev. Keate ingeroepen.

Van deze arbitrage van Bloemhof (onder welken naam zij bekend is) willen wij alleen zeggen, dat zij de rechten der Republiek op schandelijke wijze schond. 1)

Pretorius meende in deze arbritage te moeten berusten en hij teekende het onbillijke

1) In deze arbitrage speelde vooral de zendeling Ludorff een zeer dubbelzinnige rol

traktaat als president van Transvaal (17 Oktober 1871), maar toen dit bekend werd, besloot de Volksraad de Bloemhof-arbritage niet aan te nemen en op hoogen toon werd de onvoorzichtigheid gegispt van den president, die het traktaat van Bloemhof had aanvaard.

Pretorius legde tengevolge van dat votum der volksvertegenwoordiging den 20. November '71 het presidentschap neder.

De heer Erasmus werd toen tot president *ad interim* benoemd.

Omstreeks deze tijd werd de Transvaal bezocht door Thomas, François Burgers, predikant in de Kaapkolonie.

Burgers, een Kapenaar van geboorte, had te Utrecht theologie gestudeerd en was de moderne richting toegedaan; hij was tegelijk met zijn vriend Kotzé door de Kaapsche synode van het predikambt ontzet. Burgers wist zich echter zoo goed te verdedigen, dat het Engelsch bestuur hem in zijne betrekking herstelde. Tevreden met deze satisfaktie, besloot hij nu vrijwillig zijn betrekking neer te leggen, om in Transvaal land te koopen en zich daar *beatus et procul negotiis* als Boer te vestigen.

Met dit voornemen trok hij alleen naar Transvaal, waar zijn naam reeds bekend was geworden door de flinke wijze, waarop hij zich tegen de Synode had verdedigd. Bij nadere aanraking hadden de Transvaalers gelegenheid zijne schitterende talenten als redenaar en zijn veelzijdige kennis te bewonderen. Men vroeg hem daarop, of hij president van de Republiek zou willen zijn en hij antwoordde toestemmend.

De Kaapsche synode moest beleven, dat de gehate moderne ex-predikant door de streng

orthodoxe Boeren van Transvaal als staatspresident zou worden gekozen.

Zij had te vergeefs twee predikanten naar Transvaal gezonden, om deze kandidatuur zooveel mogelijk tegen te werken. De vrome verkiezingsagenten waren onhandig genoeg om tegen de drie voornaamste predikanten der Transvaal — allen hoogst achtenswaardige menschen — een zeer ongepasten toon aan te slaan, en zij scholden bovendien op de lompste wijze van den kansel op Burgers.

De Boeren, die altijd zeer goed een gentleman van een niet-gentleman weten te onderscheiden, werden tegen hen ingenomen, en liepen des te harder naar den stembus om Burgers te stemmen.

En zoo werd Thos. Fr. Burgers met een schitterende meerderheid gekozen als Staatspresident van de Zuidafrikaansche Republiek.

In Juni 1872 legde hij als zoodanig in handen van den Volksraad zijn eed af. Zijn programma was: 1. regeling van de grenskwesties; 2. verbetering van het inwendig bestuur; 3. afschaffing van het papiergeld: 4. verbetering van het onderwijs; 5. verbinding van de republiek met haar natuurlijke haven, Delagoabaai.

Een van zijn eerste regeeringsdaden was te protesteeren tegen de Bloemhof-arbitrage. Hij bleef protesteeren, toen de goeverneur der Kaapkolonie hem in 't ongelijk gesteld had. Zijn protest (116 pagina's druk) [1]), was een meesterstuk in alle opzichten, maar heeft de Republiek weinig gebaat.

---

1) *Reply of pres. Burgers* Cape Town. Van de Sandt de Villiers & Co. 1874.

Tegelijk regelde hij verscheidene andere belangrijke grenskwesties, en wist hij door zijn humaan en toch imponeerend optreden vele opperhoofden met het gezag der Republiek te verzoenen.

In de verbetering van het inwendig bestuur was hij niet bijzonder gelukkig, daar zijne voorstellen, om de Landdrosten meer direkt onder het toezicht van het hoofdbestuur te plaatsen, niet werden aangenomen.

Evenmin nam de Volksraad (1873) genoegen met zijn voorstellen omtrent de verbetering der rechtspleging. Deze voorstellen werden eerst later aangenomen, toen de Republiek op haar sterfbed lag.

Hetzelfde slechte sukzes had hij met zijn voorstellen, om de Republiek te laten opmeten. Hij wilde zoo een einde maken aan de eindelooze processen der Boëren, waarvan alleen de prokureurs voordeel hadden.

Reeds sedert den burgeroorlog (1863) was het finantiewezen in de Republiek in een tamelijk treurigen toestand. Banknoten, wier reëele waarde ver beneden de nominale was gedaald, deden schade aan het krediet der Republiek.

Burgers verkreeg de toestemming van den Volksraad om bij de Kaapsche Handelsbank eene leening te sluiten van 60,000 p. st. tegen 6 percent, om de banknoten a pari in te wisselen.

Het onderwijs in de Republiek liet veel te wenschen over. Burgers stelde daarom in 1874 eene wet voor om het te verbeteren. Hoewel nu deze wet volstrekt niet op volkomenheid aanspraak kan maken, werd er toch reeds veel verbeterd.

Dezelfde zwarte heeren, die zich tegen de verkiezing van Burgers hadden verzet, staken

nog eens hunne eerwaarde hoofden op, om tegen deze wet te intrigeeren. De Volksraad hoorde echter naar de stem van den president en nam met zijn wetsontwerp genoegen.

Ongelukkig is deze wet slechts een doode letter gebleven.

In 1874 (November) riep Burgers den Volksraad bijeen, om de spoorwegverbinding tusschen de Republiek en de Delagoabaai te bespreken.

Hij toonde aan, dat de Republiek door de Engelsche kolonie Natal werd uitgezogen en geexploiteerd. Hij bewees, dat de kolonie Natal bijna uitsluitend gevoed werd door de buitensporige inkomende rechten, die de republikeinen haar in de havenplaatsen meesten betalen. Alleen daarom zou een spoorwegverbinding met Natal (die toen door enkele Natallers was geprojekteerd) geen voordeel opleveren voor de republiek. Daarbij bewees hij, dat een spoorweg door Natal enorm duur moest worden door de ontzaggelijke moeielijkheden, die zich bij het leggen daarvan moesten voordoen. (Bergachtig terrein, rivieren enz).

Met Portugal, den eigenaar van Delagoa, had men een traktaat gesloten. waarbij de inkomende rechten zeer matig waren gesteld. De technische bezwaren, waarmee een spoorwegverbinding met Natal zou hebben te kampen, bestonden niet voor de geprojekteerde lijn Transvaal—Delagoa.

Verder wees hij nog op de omstandigheid, dat Port-Natal een van de slechtste, Delagoa daarentegen een van de beste, zoo niet de beste haven is van Zuid-Afrika, en bovendien door zijn geografische positie als natuurlijke haven van de Republiek moest worden beschouwd.

In tal van schitterende redevoeringen pleitte

Burgers voor zijn plan. Wist hij toen, welk gevaarlijk spel hij speelde? Wist hij, dat door den spoorweg Pretoria—Delagoa de kolonie Natal zou geruïneerd worden en dat daarom de ambtenaren van de Engelsche kroon zijn ontwerp moesten tegenwerken? Burgers moet het geweten hebben, maar hij geloofde zich zeker van zijn sukzes. Hij kende de macht der intrige, het wapen der Natallers, nog niet.

De Volksraad besloot den spoorweg Transvaal—Delagoa aanteleggen en machtigde den president in Europa eene leening te sluiten van 300,000 p. st., om daarmee de werkzaamheden te kunnen beginnen.

Burgers was zeer ziek geweest. Hij dacht, dat een zeereis hem goed zou doen. Ook de Volksraad was hiervan overtuigd en hij gaf den president een krediet en een verlof van 6 maanden, om in Europa alle schikkingen van den spoorweg te maken.

De leening werd gesloten door het bankiershuis Insinger te Amsterdam en in weinig tijds waren 90,000 p. st. volgeteekend. Voor dit geld werd in Belgie spoorwegmaterieel gekocht, dat gedeeltelijk direkt naar Delagoa werd verzonden, gedeeltelijk te Vlissingen is blijven liggen.

De president sloot verder vriendschapsbetrekkingen met Holland, Belgie enz. Hij deed dit hoofdzakelijk met het doel om de republiek door de Europeesche mogendheden te doen erkennen. Ook de Vereenigde Staten erkenden de Zuidafrikaansche Republiek.

Tevens benoemde Burgers eenige Hollanders om het onderwijs in zijn land te verbeteren.

In Mei 1876 kwam hij in zijn land terug na eene reis van bijna anderhalf jaar.

In zijne afwezigheid had men over zijn persoon en zijne handelingen nagedacht. Men

kwam door dit nadenken tot de konklusie, dat de president te weinig had gelet op den toestand van het land en dat hij in te korten tijd te veel veranderingen wilde invoeren.

Dit was een wezenlijke fout van Burgers. Had hij meer kalmte bezeten, dan had hij de Republiek kunnen redden van den haar dreigenden ondergang.

Hij wist, dat de Natal-kliek reeds lang de annexatie van Transvaal wenschte. Die annexatie was al meer dan 10 jaren het ideaal van Shepstone. Daarom had Burgers den spoorweg naar Delagoa, waardoor de annexatie der Republiek een urgente kwestie werd voor Natal. niet dadelijk moeten doordrijven, maar tot een gunstiger tijd uitstellen.

Toen hij terugkeerde, waren de burgers der Republiek door Natalsche agenten reeds bewerkt. Hun vertrouwen op den president was geschokt. Burgers was een edel man, die niet kon gelooven, dat er verraders waren in zijn eigen omgeving.

De staatssekretaris Swart, de vriend zijner jeugd, had zich zoover vergeten, dat hij zich door Natal had laten winnen. Door tot den val van Burgers en de annexatie der Republiek medetewerken verwierf hij zich bij de Boeren den naam : Judas Iskarioth. De president geloofde niet aan zijn verraad. Hij bleef zijn staatssekretaris vertrouwen en liet zich door hem verleiden tot daden, die verderfelijk waren voor zijn land.

Het voorwendsel voor de annexatie der Republiek, dat tot nog toe te vergeefs was gezocht, werd door den president en door den Volksraad zelve verschaft, toen zij, misleid door de Engelsche agenten, in hunne omgeving, tot den Secoecoeni-oorlog besloten.

XII.

De Secoecoeni-oorlog.

Wij hebben vroeger gezien, dat de Boeren, onder Hendrik Potgieter, land kochten van de Amazwasi, zoodat zij wettige eigenaars werden van de gronden, waarop Sequati, een vazal van Sapuza en Umzwas, woonde. Sommatjoeba, die uitnaam van de weduwe van Sapuza het traktaat met de Boeren had gesloten, waarschuwde Potgieter reeds toen (1843) voor het gevaarlijke, eerzuchtige karakter van Sequati. Hij bood zelfs Potgieter aan, om Sequati „den hond van Sapuza" te dooden, en zijn stam, de Bapedi, uit te roeien, »omdat deze hond u later veel last zal veroorzaken". (Rapport van Hans Steijn).

Potgieter weigerde natuurlijk dit aanbod en Sequati bleef op de gronden der Boeren wonen. Hij werd zelfs door hen beschermd, zoodat hij rijk werd.

Maar Sequati was ondankbaar. In 1852 begon hij het vee van de naburige Boeren te stelen en toen hij door de Republiek Lijdenburg was gestraft, trok hij met zijn volk in de natuurlijke vestingen van den Loeloeberg. In 1857 begon hij het den Boeren weer lastig te maken, maar de kwestie werd op vreedzame wijze door een traktaat met de Republiek Lijdenburg beslecht.

Toen eindelijk Lijdenburg bij de Z. A. Rep. werd ingelijfd, had Sequati zich bijna geheel geëmancipeerd. Hij stierf kort daarna en zijn zoon Secoecoeni werd op zijn verzoek door

de Republiek als zijn opvolger erkend. Secoecoeni verklaarde daarbij wel een vazal te zijn van de Republiek en betaalde de gewone schatting, doch hij hoopte zich van die afhankelijkheid te bevrijden.

Hij begon met de Duitsche zendelingen, wie hij bescherming had beloofd, te verdrijven. Tegelijk versterkte hij zijn krijgsmacht met deserteurs van de Amazwasi, de Zoeloes en de Amatonga. Bij den dag werd hij brutaler; hij verdreef de grensboeren van hun hoeven en betrok de vestingen Ranto, Maseleroen, Mathebi enz.. Een kapitein van Secoecoeni, Johannes, die te Botsabelo woonde, vroeg toen aan het goevernement der Z. A. Rep. gronden in de buurt van Lijdenburg. Burgers liet zich door Johannes verschalken en stond zijn verzoek toe.

Op het terrein, dat aan Johannes was toegewezen, lag een sterke natuurlijke vesting. Johannes betrok die vesting in plaats van, zooals hij beloofd had, de vlakte te blijven bewonen.

Het Bestuur der Rep. verzocht daarop Johannes deze vesting te ontruimen. Het antwoord luidde, dat hij dit niet zou doen, want dat deze vesting toebehoorde aan Secoecoeni, op wiens last hij haar had betrokken. Secoecoeni daarentegen beweerde, dat hij onschuldig was aan de handelingen van Johannes, die intusschen zijn vesting bijna onneembaar maakte en toen de naburige Boeren van hun plaatsen verdreef en hun vee roofde.

Dit gebeurde, terwijl Burgers in Europa was. Was Burgers toen in Transvaal geweest, dan had hij nog zeer goed door energieke maatregelen den oorlog kunnen voorkomen, maar de president ad interim (P. Joubert) liet den tijd van handelen voorbijgaan.

Toen Burgers het bestuur weder had aanvaard, zond hij dadelijk gezanten naar Secoecoeni. Zij kwamen onverrichter zake terug.

Eenige dagen later kwamen er twee indunas van het opperhoofd te Pretoria met de verklaring, dat Johannes slechts de bevelen van Secoecoeni had uitgevoerd, doch zij voegden er bij, dat het opperhoofd het gestolen vee wilde teruggeven, mits men hem afstond: 1. het distrikt Lijdenburg met de stad, 2. een gedeelte van het distrikt Middelburg, 3. een gedeelte van het distrikt Pretoria.

Hoewel Burgers geen oorlog wilde, werd hij meêgesleept door den Volksraad, die door Engelsche agenten zich had laten misleiden. Toen Burgers eens het besluit had genomen, werd hij daarin versterkt door een Duitsch zendeling, die hem den stand van zaken zeer overdreven had voorgesteld en door den staatssekretaris Swart, die om de annexatieplannen van Natal te bevorderen, dezen oorlog noodig had.

De kalme redeneering van Dr. Jorissen en van Bergsma, die den oorlog ontraadden, werd niet gehoord. De Volksraad was zenuwachtig en opgewonden en luisterde niet meer naar de stem van het kalme verstand. Toch had de oorlog vermeden kunnen worden. Een Kaffer laat altijd afdingen en men had hem in 's hemels naam maar eenige koncessien moeten doen, om tijd te winnen, ten einde aan den spoorweg te kunnen werken en het krediet der jonge Republiek niet in gevaar te brengen. Nog beter ware het geweest, als Burgers dadelijk in 't begin zijner regering flinke maatregelen tegen Secoecoeni genomen had.

De Volksraad besloot dus tot den oorlog.

Burgers had niet kalm nagedacht over

de wijze, waarop hij oorlog zou voeren. Hij beging daarom een tweede fout door een veel te groot aantal Boeren te wapen te roepen. Bijna alle jonge mannen van het land (2600) werden opgeroepen. Zoo de president met 600 man tevreden ware geweest, dan had men hen van tijd tot tijd kunnen aflossen en zou de oorlog met veel minder onkosten gevoerd zijn. Daarbij had hij het voordeel gehad van den strijd zeer lang te kunnen volhouden. Maar ook tot dit besluit werd de president gedwongen door den Volksraad, die Secoecoeni in één slag wilde ten onder brengen.

Beter zou men gedaan hebben met deze 600 dadelijk een militair kordon tegen Secoecoeni te formeeren, om zoo uit forten het opperhoofd te bestoken. Dit systeem werd later gevolgd, toen de eerste, veel te groote en te kostbare expeditie was mislukt. Maar Burgers en de Volksraad wilden het opperhoofd imponeeren en in één slag ten onder brengen. Hadden zij echter goed nagedacht, dan hadden zij kunnen nagaan: 1. dat een te groot leger in Zuid-Afrika lastig is. 2. dat men zulke sterke vestingen als van Secoecoeni, Mathebi, Johannes enz., moeielijk stormenderhand kan nemen, maar zeer goed door honger.

Burgers werd tot opperbevelhebber benoemd, terwijl onder hem Pretorius als Kommandant-Generaal het bevel voerde.

De eerste aanval werd gericht tegen de vesting van Mathebi. De Kommandant Smit liet storm loopen zonder sukzes. Toen kwam Burgers en elektriseerde de Boeren door zijn welsprekendheid. Den volgenden dag liep men nog eens storm en nam de vesting in.

Terwijl men Mathebi aanviel, moest een tweede divisie onder den Kommandant Coetzee Johannes aanvallen. De troepen van Coetzee werden versterkt door 3000 Amazwasi, bondgenooten der Republiek.

De Amazwasi liepen storm en namen een gedeelte der vesting, doch Kommandant Coetzee gedroeg zich als een lafaard; hij liet de Amazwasi het werk doen en verbood zijn detachement blanken aan den strijd deel te nemen, hoewel velen brandden van verlangen om te vechten.

De Amazwasi waren over de lafheid van Coetzee verontwaardigd. Zij hadden bijna hunne wapenen tegen hem gekeerd, en wilden niet meer vechten. Zoo verloor de Republiek 3000 getrouwe en dappere krijgers. 1)

Een krijgsraad veroordeelde Coetzee ter dood. Maar op het smeeken der familie werd de doodstraf in een geldboete veranderd.

Inmiddels was Pretorius den Loeloeberg, de vesting van Secoecoeni genaderd. Deze sterke vesting was toen vol ammunitie en krijgers en goed van proviand voorzien. Alle Kaffers hadden geweren, die zij, dank zij de kruidenierspolitiek, in de Kaapkolonie en op de diamantvelden gevolgd, lang te voren hadden gekocht.

De Boeren waren den veldtocht reeds moede. Te vergeefs herinnerde Burgers hen aan hunne krijgshaftige vaderen, de overwinnaars van

---

1) Landdrost Rudolph werd later naar de Amazwasi gezonden om weer hulptroepen te vragen. Hij werd goed ontvangen, maar men antwoordde, dat dezelfde hulptroepen zouden komen, onder voorwaarde, dat Coetzee werd gedood.

Moselekatse en Dingaan; het baatte niet; zij bleven roepen: „Huis toe!" De verschooning, die wij voor hunne houding kunnen aanvoeren, is, dat zij meest jonge lieden waren en dat er te weinig Boeren van leeftijd onder hen zich bevonden. Waren er meer bezadigde mannen in 't leger geweest, dan zouden de jongeren hun „huis toe!" wel achterwege hebben gehouden. 1)

De krijgsraad besloot toen forten op te richten om het opperhoofd door honger te dwingen zijn vesting te verlaten en in de vlakte te komen.

In de eerste 3 forten plaatste men omstreeks 100 man; die op de volgende voorwaarden waren aangenomen 1. tegen een soldij van 5 p. st. per maand; 2. voeding en kleeding vrij; 3. aandeel van den oorlogsbuit; 4. recht op een plaats, van 3000 morgen, in de nabijheid van Zoeloeberg, op voorwaarde dat dadelijk bij 't begin van den vrede deze grond moest worden betrokken.

Fort Weeber werd gekommandeerd door Ferreira, fort Burgers door den braven, maar ongelukkigen von Schlieckman. 2)

Von Schlieckman had onder zijn troep een uitstekende discipline. Het was een waar

1) In het boerenleger bevonden zich Eng. agenten als spionnen, die bepaald hebben meêgewerkt om de Boeren tegen Burgers op te stoken. Onder hen noem ik vooral een Engelsch kolonel van twijfelachtige reputatie

2) Von S. had vroeger behoord tot de Duitsche ambassade te Parijs in den tijd dat graaf von Arnim ambassadeur was. Toen deze in ongenade viel, was ook hij een *persona ingrata* geworden. Na tal van ongelukkige avonturen kwam hij in de Transvaal.

genot om zijn luitenant dr. Aylward de krijgsartikelen aan zijn pas aangeworven manschappen te hooren voorlezen. Ieder artikel bijna begon met „shall be punished by death etc." en de doctor zette daarbij zijn gezicht in zoo ernstige plooi, dat de vrijwilligers dikwijls niet konden nalaten te rillen.

Von Schlieckman bracht Secoecoeni menige nederlaag toe, maar 't scheen dat de ongelukkige officier den dood zocht. Slechts kort na zijn benoeming sneuvelde hij en werd opgevolgd door Dr. Aylward, die even goed met de pen als met het zwaard omging, 1)

Door de flinke houding van Aylward en Ferreira werd Secoecoeni gedwongen, den vrede te vragen, die hem door de Republiek werd toegestaan op voorwaarde dat hij een oorlogsbelasting zou betalen (Februari 1877).

Deze vrede behaagde niet aan iedereen. Engelsche agenten trachtten Secoecoeni te bewegen, den vrede te verbreken. Engeland (depêches van Sir Henry Barkly) erkende Secoecoeni als een onafhankelijk opperhoofd, die op zijn eigen grond woonde en als vriend van Engeland. Op het betoog van Burgers aan Sir H. Barkly, dat Secoecoeni evenals Sequati een vazal was van de Republiek, werd geen acht geslagen.

Natuurlijk deed Sir H. Barkly dit om de annexatie der Republiek te bevorderen. Ook in Natal had men gedurende den oorlog niet stil gezeten. Men had een Duitsch zendeling met eenige wagens vol wapenen en ammunitie naar Secoecoeni gezonden. De Republiek had op dit transport beslag gelegd, —

---

1) Zijn werk „The Transvaal of to day", verdient wel eene vertaling.

en zoo was het niet aan 't adres van Secoecoeni terecht gekomen.

Zoo eindigde voorloopig de Secoecoeni-oorlog, waardoor de Republiek bijna geheel was uitgeput.

De annexatie.

XIII.

Ik ben thans genaderd tot de geschiedenis der „annexatie", die ik als ooggetuige heb bijgewoond.

Ik zal trachten daarover zooveel licht te verspreiden, dat veel van hetgeen tot nog toe duister was, voor den lezer zal worden opgehelderd.

Weinigen wisten, dat het mislukken van den Delagoa-spoorweg voor Natal een levenskwestie was. De Natallers wisten 't zeer goed. Shepstone wist het. Met hem wisten het zijn zwager, J. Henderson, en hun gemeenschappelijke vriend Swart, de Staatssekretaris van de Zuidafrikaansche Republiek.

Burgers dacht alleen aan zijne hervormingsplannen en spande alle krachten in, om den arbeid aan den geprojekteerden Delagoa-spoorweg te kunnen aanvangen; hij scheen er niet aan te denken, dat hij juist daardoor de krisis verhaastte.

Swart had Burgers tot den Secoecoeni-oorlog aangespoord om de annexatie daardoor te bevorderen. Burgers was in den strik geloopen, die hem door den vertrouwden vriend zijner jeugd, den deelgenoo van zijn plannen, gespannen was.

Het triumviraat Shepstone, Henderson, Swart, wilde meer. Het wilde een spoorweg Natal—Pretoria 1. om Natal van het bankroet te redden; 2. om persoonlijke redenen.

Het kostte Shepstone geen moeite, alle ambtenaren en de voornaamste handelaars van Natal voor zijn plan te winnen. Want voor allen was er uitzicht op persoonlijk voordeel. De Natalsche pers ondersteunde hem en de meeste bladen der Kaapkolonie drukten na, wat in Natal werd geschreven.

Shepstone, persoonlijk bekend als een uitstekend en talentvol ambtenaar, wist de goeverneurs van Natal en van de Kaapkolonie (Sir H. Barkly en den toekomstigen, nu afgetreden goeverneur Sir Bartle Frere) voor zijne plannen te winnen, door hen te overtuigen, dat de annexatie van Transvaal noodzakelijk was om Natal te behouden.

Dat de annexatie uitgevoerd kon worden, werd mogelijk gemaakt door: 1. de Secoecoeni-oorlog, waartoe Swart den president Burgers door eigen invloed en door Engelsche agenten wist te brengen; 2. de valsche rapporten van Livingstone, Inglis, Edwards, Ludorff; 3. de valsche berichten over den Secoecoeni-oorlog, die in alle dagbladen werden verspreid. 4. de valsche berichten, verzonnen door Henderson, die in diep incognito gedurende de Secoecoeni-oorlog de Transvaal bereisde en door zijn vriend Swart op de hoogte gehouden en geherbergd werd; 5. de reis van Shepstone naar Londen. (Hij was kort na het uitbreken van den voor hem zoo gewenschten Secoecoeni-oorlog naar Londen vertrokken, om daar in persoon voor zijn plannen werkzaam te zijn; Lord Carnarvon wilde de annexatie niet en het triumviraat

moest al zijn invloed en alle opgesomde middelen aanwenden om den minister te bewegen de volmacht van Shepstone te onderteekenen); 6. lijsten met gefingeerde namen, die den minister van kolonien den indruk moesten geven, dat deze annexatie door het volk der Repnbliek zelf gewenscht was: Zij werden na de annexatie opgemaakt.

Terwijl Shepstone te Londen vertoefde, seinden Engelsche agenten daarheen de overdreven berichten, die in de dagbladen der Kolonie, en zelfs in die van Transvaal (de *Volksstem* uitgezonderd) voorkwamen. Bovendien ontving Lord Carnarvon telegrammen van Sir H. Barkly, die als vriend van Shepstone zijn plannen begunstigde. Een dezer telegrammen hield in, dat de Boeren door Secoecoeni geheel waren verslagen en dat eenige duizenden Kaffers op Pretoria aanrukten. Vanwaar Sir H. Barkly aan die tijding was gekomen, is een raadsel tot nog toe.

Lord Carnarvon vroeg dadelijk aan Shepstone en aan president Brand van den Vrijstaat, (die zich juist te Londen bevond) of dit bericht waar was.

Beide heeren hadden kunnen zeggen, dat het bericht waarschijnlijk zeer overdreven was, maar zij antwoordden, dat dit bericht volstrekt niet onwaarschijnlijk was. Zoo werd lord Carnarvon gunstig voor de annexatie gestemd.

Het tweede middel, waardoor men Lord Carnarvon en het Engelsche volk trachtte te misleiden, waren de oude valsche berichten van Livingstone, Moffat, Inglis, Edwards, Ludorff, waarbij Shepstone en luit.-goev. Keate sinds tal van jaren de hunne hadden gevoegd, met Sir Philip Wodehouse, die o. a.

de verhalen van een gewoon misdadiger, Gideon Steijn, voor goede munt aannam.

Al deze valsche berichten werden door een vriend van Shepstone uit de *Blue Books* verzameld en nog eens opgedischt in de *Quarterly Review* van April '77. Exeter Hall geraakte in beweging en lord Carnarvon en de Britsche natie lieten zich medesleepen.

Een nauwkeurige studie van dat artikel in de *Quarterly Review* heeft mij de overtuiging verschaft, dat alle daarin opgenomen beschuldigingen valsch zijn. Inderdaad zijn dan ook in de *Edinburgh Review* van 1877 vele van die beschuldigingen ontzenuwd.

Eindelijk gaf lord Carnarvon toe, en teekende hij de volmacht van Shepstone, die daarbij tot specialen kommissaris van Hare Britsche Majesteit werd benoemd en tot de annexatie van Transvaal werd gemachtigd, doch onder de uitdrukkelijke voorwaarde, dat het volk, of ten minste de meerderheid, er in toestemde. Om daarbij meer gezag te geven aan zijn persoon werd Shepstone benoemd tot Knight Commander of the order of St. Michael and St. George. Sir Theophilus Shepstone had nu wat hij wenschte nl. de volmacht om de Z. A. Republiek te annexeeren en zoo spoedig mogelijk keerde hij naar Natal terug.

Hij was juist de geschikte man om een taak als deze, die zoo hoogst moeielijk en tegelijk zoo hoogst gevaarlijk was, te volbrengen. In zijn langdurigen omgang met de Kafferopper hoofden van Natal, Zoeloeland enz., had hij eene verbazende zelfbeheersching en persoonlijken moed getoond. Daarbij was hij een uiterst geslepen diplomaat, wien nooit een onvoorzichtig woord ontsnapte, en begaafd met een ijzeren geheugen, zoodat hij zich

alle belangrijke gesprekken dadelijk weer te binnen wist te brengen.

Met de voorzichtigheid, die hem eigen was, begon hij dadelijk zijn taak, toen hij te Kaapstad aankwam. De goeverneur, Sir H. Barkly, stond hem op zijn verzoek troepen toe, om daarmee in geval van nood de annexatie door te drijven.

Vandaar kwam hij in Natal, waar hij nog met zijne vrienden beraadslaagde. Langzaam reisde hij daarop naar Pretoria.

De Engelsch gezinde bevolking van Pretoria, waaronder vooral de staatssekretaris Swart zich onderscheidde, begroette den specialen kommissaris met enthousiasme. (22 Jan. '77.)

Het doel der missie van sir Theophilus bleef vooralsnog een geheim. Hij toonde aan de regeering der Republiek alleen eene algemeene volmacht als „Special commissioner for Natal and adjacent territories."

Toen Burgers een militair kordon tegen Secoecoeni trok, was nog eens de Natalsche pers begonnen hem aan te vallen. Enkele bladen deden dit op ruwe wijze (Burgers werd namelijk door een dagblad voor hoofdman van een rooversbende uitgemaakt) andere op meer bezadigden toon, maar eerst toen hij van Shepstone's zending hoorde, begreep hij, te laat, in welk gevaar de Republiek verkeerde.

Shepstone moest natuurlijk behoedzaam te werk gaan, want de Republiek moest nog verzwakt worden en hij wilde eerst op de hoogte zijn van alle hangende kwesties, vóórdat hij tot de annexatie overging. Hij bepaalde er zich dus voorloopig toe, het goevernement der Republiek te interpelleeren over eenige oude tegen haar ingebrachte beschuldigingen van minder belang.

Hij benoemde zijn helper Henderson en zijn vriend Osborn (de later koloniale sekretaris) tot kommissarissen, om met de heeren Dr. Jorissen en Paul Kruger, gevolmachtigden van de Republiek, de volgende punten te bespreken: 1. het gemis aan veiligheid voor Engelsche onderdanen in de Republiek, 2. het verstoken zijn der Engelsche onderdanen van voorrechten, die wel bestonden voor Hollanders en Belgen; (traktaten van Burgers met Holland en Belgie): 3. de slavernijkwestie en de mishandelingen van inboorlingen, 1) enz. enz.

Reeds zeer spoedig moesten de kommissarissen der Republiek protesteeren tegen de beleediging, die der Republiek in hunne personen werd aangedaan, daar de Engelschen hen als aangeklaagden behandelden.

De Engelschen, die nu tijd genoeg hadden gewonnen, staakten toen de konferenties (31 Januari 1877). 2)

Shepstone was intusschen door den heer Swart met de geheele korrespondentie der republikeinsche regeering bekend gemaakt, en hij zelf wist de bevolking in Pretoria voor zijn persoon te winnen, door de zoogenaamde „champagne politiek". 3) Daarbij gaf Shepstone officieus voor, dat hij kwam om eene kon-

1) Ik heb zelf eens een inlandsche vrouw zien geesselen — te Pietermaritzburg in de Engelsche kolonie Natal, waar de Engelsche magistraat een vonnis, door een Kafferhoofd volgens de wet der Kaffers geveld, liet voltrekken.

2) Correspondence beween Sir M. Hicks-Beach Bart and the Transvaal delegates.

3) Over de gebeurtenissen te Pretoria, die onmiddellijk aan de annexatie vooraf gingen, zie men Th. M. Tromp, Herinneringen uit Zuid-Afrika.

federatie der Zuidafrikaansche staten, — die Lord Carnarvon wenschte — voor te stellen. Maar dit palliatieve middel om de Zuidafrikaansche Republiek ten voordeele van Natal te exploiteeren, heeft hij nooit gewenscht. Het was alleen een voorwendsel.

Het was echter voor hem een groote teleurstelling, dat Secoecoeni om vrede vroeg, die den 15 Februari 1877 werd geteekend. Dadelijk zond hij met de republikeinsche kommissarissen Holtshausen en van Gorkom, zijn eigen gevolmachtigden, en aan dezen was het te wijten, dat Secoecoeni de republikeinsche kommissarissen onbeleefd behandelde en bijna dadelijk na hun vertrek de vijandelijkheden hervatte.

Burgers trachtte den noodlottigen slag af te weren. — Maar hij wist niet meer, naar wien hij moest luisteren, toen hij ontdekt had, dat de vriend zijner jeugd hem aan Shepstone had verraden.

Zijne overige raadslieden, vooral Jorissen en Bergsma, bleven hem tot het einde getrouw ter zijde staan.

Ongelukkig moest Burgers juist in Mei 1877 aftreden. Vóór den Secoecoeni-oorlog was zijne herkiezing boven allen twijfel verheven, na dien oorlog niet meer.

Vele Boeren wilden Paul Kruger; de stadbewoners hadden andere kandidaten. Engelsche agenten bereisden het land en wisten de gemoederen tegen Burgers te verbitteren.

Burgers gevoelde toen, dat zijn gezag en invloed verdwenen waren.

Hij had van zijn kant geen vertrouwen meer in de Boeren. Daarom sloeg hij het aanbod van 400 Boeren af, die met de wapenen zich tegen de annexatie wilden verzetten.

Sir Theophilus deed met dezen toestand, die door zijne agenten werd verergerd, zijn voordeel. Om Burgers van gewapend verzet af te schrikken, gaf Sheptone te verstaan, dat hij zijn vriend, den Zoeloekoning Cetewayo, niet zou kunnen beletten de Republiek aantevallen, wanneer zij niet werd geannexeerd.

Engelsche troepen op de grenzen van Transvaal moesten klem bijzetten aan zijne woorden,

Burgers meende den strijd tegen Secoecoeni, Cetewayo en de Engelsche soldaten niet te mogen wagen.

Den 9 April 1877 verklaarde Shepstone niet langer te kunnen wachten en hij besloot de annexatie uittevoeren. (12 April)

De Engelschgezinden in Pretoria had hij gewonnen door hun een spoorweg naar Delagoa voor te spiegelen. Na de annexatie zagen zij, dat men met dien spoorweg volstrekt geen haast maakte.

Shepstone had het geheime doel van de regeering en de handelaars van Natal zoo goed weten te verbergen, dat de onnoozelen later verbaasd waren, toen zij hoorden van den spoorweg Natal—Pretoria.

Had Burgers de republiek kunnen redden?

Mij werd uit uitstekende bron in Londen verzekerd, dat de annexatie niet had plaats gevonden, wanneer de Boeren zich daartegen met de wapenen hadden verzet. Daarom had Shepstone, de geslepen diplomaat, het gewapend verzet verhinderd en Burgers om den tuin geleid.

Shepstone had verder nog adressen noodig van de Transvalers, waarbij zij hunne instemming met de annexatie betuigden.

Zeker heer, die sinds jaren vermaard is door zijne vaardigheid in het „schoonschrij-

ven", belastte zich met eenige anderen om namen te verkrijgen. Zoo kreeg men in Londen den indruk, alsof de annexatie in Transvaal gewenscht was en door de Transvalers als de eenige uitkomst was begroet.

Eerst later kwam het uit, dat nog niet het tiende gedeelte van de geheele blanke bevolking die annexatie had gewild.

Bijlage A.

Conventie van Zandrivier.

Verslag van eene bijeenkomst, gehouden ten huize van den Heer P. A. Venter, Sandrivier, op Vrijdag den 16. Januari 1852, tusschen de WelEdele Heeren Majoor W. Hogge en C. M. Owen, Harer Majesteits Adsistent-Zaakgelastigden, ter regeling van de zaken der Oostelijke en Noord-Oostelijke grenzen van de kolonie de Kaap de Goede Hoop ter eene zijde, en het volgende gezantschap der uitgewekene boeren, wonende ten Noorden van de Vaalrivier:

A. W. J. Pretorius, *Kommandant Generaal*
H. S. Lombard, *Landrost.*
W. F. Joubert, *Kommandant Generaal.*
G. J. Kruger, *Kommandant.*
J. W. Grobbelaar, *Lid van den Raad.*
P. E. Scholtz.
P. G. Wolmarans, *Ouderling.*
J. A. van Aswegen, *Veldkornet.*
F. J. Botes, *Veldkornet.*
W. J. S. Basson, *Veldkornet.*
J. P. Furstenberg, *Veldkornet.*
J. H. Grobbelaar.
J. P. Pretorius.
J. M. Lehman.
P. Schutte.
J. O. Klopper.

ter andere zijde.

1. De Adsistent-Zaakgelastigden waarborgen in den volsten zin, uit naam van het Engelsche Goevernement, aan de uitgewekene boeren aan de overzijde van de Vaalrivier, het recht om hunne eigene zaken te besturen, en eene eigene regeering te hebben, zonder eenige tusschenkomst van den kant van Harer Majesteits bewind, en dat gezegd bewind dit grondgebied aan de overzijde en ten Noorden der Vaalrivier nimmer zal overschrijden, met de verdere verzekering, dat het de vurigste wensch van het Britsche Goevernement is den vrede te bevorderen, vrijen handel en vriendschappelijken omgang te hebben met de thans aldaar wonende boeren, en ook met hen die er zich zullen komen vestigen; doch dat dit stelsel van noninterventie verbindende is voor beide partijen.

2. Alle verschillen, die later mochten ontstaan, over den waren zin van de woorden: „de Vaalrivier," zullen, zoo ver zij betrekking hebben op de lijn van den oorsprong dier rivier over het Drakengebergte, bepaald en geregeld worden door scheidsrechters van weerszijden te benoemen.

3. De zaakgelastigden van H. M. vernietigen bij deze alle verbindtenissen, welke ook en met wie ook van de gekleurde natiën, ten Noorden van de Vaalrivier.

4. Er is besloten, dat geen slavenhandel is of zal worden veroorloofd of gedreven door de uitgewekene boeren ten Noorden van de Vaalrivier.

5. Aan kooplieden en reizigers, aan beide zijden van den Vaalrivier, wordt alle gemak en vrijheid verzekerd; echter zullen alle wagens, die met ammunitie en wapenen beladen zijn, en van de Zuidzijde der Vaalrivier ko-

men, moeten voorzien zijn van een Certifikaat, geteekend door een Britsch regeeringspersoon of een ander ambtenaar, die hiertoe wettig bevoegd is, en waarbij de hoeveelheid van artikelen, welke in de wagens zijn, moet opgegeven worden aan den dichtstbijwonenden regeeringspersoon, ten Noorden van de Vaalrivier, die in dit geval zal handelen, overeenkomstig het reglement der uitgewekene boeren.

6. Er is besloten, dat geene Britsche overheid de uitgewekene boeren zal mogen belemmeren in hunne aankoopen van ammunitie in de Engelsche koloniën of bezittingen in Zuid-Afrika, welke ook, en er is bepaald dat alle handel in ammunitie met de inlandsche stammen met wederzijdsch goedvinden zoowel van het Engelsche bewind als van de uitgewekene boeren, aan beide zijden van de Vaalrivier zal zijn verboden.

7. Er is besloten, dat alle misdadigers of andere schuldige personen, die de rechterlijke macht zouden willen ontvluchten aan den overkant van den Vaalrivier, wederzijds uitgeleverd zullen worden, wanneer daartoe aanvrage is geschied; en dat de Engelsche gerechtshoven, zoowel als die van de uitgewekene boeren wederzijds geopend zullen zijn voor alle wettige processen, en dat dagvaardingen tot getuigenverhoor door de regeeringen van wederzijden zullen ondersteund worden, ten einde des gevorderd die getuigen te doen verschijnen.

8. Er is besloten, dat de huwelijk-certifikaten, afgegeven door het Bestuur der uitgewekene boeren geldig en voldoende zullen zijn, om de kinderen uit zulke huwelijken geboren, recht te geven tot de erfportiën,

welke hun in eene Engelsche kolonie of bezitting in Zuid-Afrika mochten ten deel vallen.

9. Er is besloten, dat ieder die thans eigenaar van land is, en op Engelsch grondgebied woont, het recht en de macht zal hebben, om zijn eigendom te verkoopen, en zich vrijelijk over de Vaalrivier neder te zetten, en vice versa; zijnde dit echter niet van toepassing op misdadigers of schuldenaars, zonder dat in de betaling van hunne wettige schulden zal zijn voorzien.

Gedaan en geteekend aan de Sandrivier, ter plaatse voornoemd, den 17. Januari 1852.

(Was get.) W. S. Hogge, *Adsistent-Zaakgel.*
C. Mostijn Owen, „
A. W. J. Pretorius, *Komm. Generaal*
en andere bovengenoemden.

Voor eensluidend afschrift,
(was get.) J. H. Visage, *Secret.*

Bijlage B.

Onafhankelijkheids-traktaat van den Vrijstaat.

Artikelen van verdrag ingetreden tusschen Sir George Russell Clerck, Ridder Kommandant van de WelEdele Order van het Bad, Hare Majesteits Speciale Kommissaris voor het schikken en vereffenen van de zaken van het Oranje Rivier Grondgebied, op den eenen part; en de ondergeteekende Representanten gemachtigd door de Ingezetenen van Gemelde Grondgebied:

Voor het Distrikt van Bloemfontein:	George Frederik Linde. Gerhardus Johannes Du Toit. Jacobus Johannes Venter. Dirk Johannes Kramfort.
Voor het Distrikt van Smithfield:	Josias Philip Hoffman. Hendrik Johanues Weber. Petrus Arnoldus Human. Jacobus Theodorus Human. P. v. d. Walt (abs. op verlof.)
Voor Sannah's Poort:	Gert Petrus Visser. Jacobus Groenendaal. Johannes Jacobus Rabie. Esaias Regnier Snyman. Charl Petrus Du Toit. Hendrik Lodewicus Du Toit.

Voor het Distrikt van Winburg:

- Friederick Pieter Schnehage.
- Mathijs Johannes Wessels.
- Cornelis Johannes Frederik Du Ploi.
- Frederik Petrus Senekal.
- Petrus Lafras Moolman.
- Johan Isaak Jacobus Fick.

Voor het Distrikt van Harrismith:

- Paul Michiel Bester.
- Willem Adriaan Van Aardt.
- Willem Jurgens Pretorius.
- Johannes Jurgen Bornman.
- Hendrick Venter (absent op verlof.)
- Adrian Hendrik Stander op den anderen part.

Artikel I. — Hare Majesteits Speciale Kommissaris, in het aanvangen van een verdrag, met het doel eindelijk het Goevernement van de Oranje Rivier Grondgebied overtedragen, aan dezen afgezanten gemachtigd door de ingezetenen hetzelve te ontvangen: — Waarborgt, voor het part van Hare Majesteits Goevernement, de toekomstige onafhankelijkheid van dit grondgebied en deszelfs Goevernement: en dat, naar het volmaken van alle noodzakelijke vooruit-verrigtingen voor het overmaken van dezelve, tusschen Hare Majesteits Speciale Kommissaris en gemelde Afgezanten: de inwoners van het Grondgebied zullen dan vrij zijn; en dat deze onafhankelijkheid zal, zonder onnoodige verzuim, bevestigd en bekrachtigd worden, door een geschrift, verkondigd in zulken vorm en inhoud, als door Hare Majesteit zal goedgekeurd worden — eindelijk de ingezetenen vrijsprekende van Hare Onderdaanschap aan den Britschen Kroon; en ze verklarende, in alle opzichten, 't geheel

en al, een vrij en onafhankelijk volk; en Hare Goevernement voortaan te worden beschouwd en behandeld als een vrij en onafhankelijke Goevernement.

Artikel II. — Het Britsche Goevernement heeft geen bondgenootschap, met eenige van de Naturellen Opperhoofden of Stammen ten Noorden van de Oranje Rivier; uitgezonderd met den Griqua Opperhoofd Kaptijn Adam Kok; en Hare Majesteits Goevernement heeft geen wensch of meening in het toekomende, intetreden in eenige Traktaten, die kunnen zijn nadeelig voor de belangen van het Oranje Rivier Goevernement.

Artikel III. — Met betrekking tot den Traktaat bestaande tusschen het Britsche Goevernement en het Opperhoofd Kaptijn Adam Kok: — eenige veranderingen daarvan zijn noodzakelijk. Tegenstrijdig met de voorzieningen van dezen Traktaat, het verkoopen van Land in het onvervreemdbaar grondgebied, heeft dikmaals plaats gevonden aldus de voornaamste oogmerk van den Traktaat uit het oog verlorende. Hare Majesteits Gouvernement is daarom van meening, om alle hinderpalingen uit den weg te ruimen, die strekken kunnen om de Griquas te beletten hare landen te verkoopen; en maatregelen zijn nu in toebereiding om alle gemakkelijkheid te verschaffen voor zulke verrigtingen; de Opperhoofd Adam Kok voor zich zelf hebbende dezelve goedgekeurd en bekrachtigd; en met opzigt tot deze verdere veranderingen, spruitende uit de voorgestelde herziening van de betrekkingen met Kaptijn Adam Kok, die het gevolg zijn van voormelde verkopingen van grond, in het Onvervreemdbaar Grondgebied van tijd tot gedaan, tegen-

strijdig met de voorzieningen van den Maitlandsche Traktaat; het is de meening van Hare Majesteits Speciale Commissaris persoonlijk, zonder onnoodige verzuim, de affaire van Griqualand interigten, op eene stelsel voegzaamlijk aan de regtvaardige verwagtingen van alle partijen.

Artikel 4. — Na het terugtrekken van Hare Majesteits Gouvernement, van het Oranje Rivier Grondgebied, het Nieuwe Goevernement zal niet toelaten eenige kwelachtige handelwijze tegen zulken van Hare Majesteits tegenwoordige onderdanen achterblijvende binnen het Oranje Rivier Grondgebied, die voormaals mogen hebben gefungeerd onder Hare Majesteits gezag wegens eenige akten door zulke personen wettig gedaan, volgens den wet zoo als dezelve wierd geoeffend gedurende de okkupatie van het Oranje Rivier Grondgebied door den Britschen Goevernement: en zulke personen zullen worden beschouwd als gewaarborgd door het Nieuwe Oranje Rivier Goevernement in het bezit van hare eigendommen alsook, met opzigt tot dezen van Hare Majesteits tegenwoordige onderdanen die mogen verkiezen terugtekeeren onder Hare Majesteits Oppergezag, liever dan blijven wonen alwaar zij tegenwoordig zijn onder het Oranje Rivier Gouvernement: alwaar zij onderdanen van gemelde goevernement zal zijn: zulke personen zullen genieten volle recht en gelegenheid voor het verkoopen en transporteeren van hare eigendommen mits dat zij zouden begeeren op eenigen achtervolgenden tijd binnen dri jaren na den datum van deze konventie het grondgobied onder de Oranje Rivier Goevernement te verlaten.

Artikel V. — H. M. Goevernement en het nieuwe Goevernement van de Oranje Rivier zullen binnen hare respektieve grondgebieden, wederzijdsch de uiterste vermogen gebruiken, om kwaad voortekomen en de vrede te onderhouden door het opvangen en overleveren van alle krimineelen die ontsnapt zijn ,of die vluchten van de gerechtigheid, aan beide zijden van den Oranje Rivier; en de Rechtbanken, zoowel deze van het Britsche als deze van het Oranje Rivier Goevernement zullen wederzijds open en dienstig zijn voor alle wettige processen, aan de ingezetenen van alle beide grondgebieden; en ook, alle dagvaardingen voor getuigen wederzijdsch gestuurd over den Oranje Rivier, zullen achtergeschreven worden en bekrachtigd door de Magistraten van de beide goevernements respektievelijk, om zulke getuigen te doen kompareeren, wanneer en alwaar zij vereischt worden; aldus verschaffende aan de maatschappij ten Noorden van den Oranjerivier alle assistentie van de Britsche Rechtbanken; terwijl op den anderen kant, verzekering wordt gegeven, aan zulke koloniale kooplieden en handelaren, die hebben natuurlijk in krediet transaktien ingegaan, in het Oranje Rivier grondgebied, gedurende het okkupatie van dezelve door het Britsche Goevernement — en aan dewelke in vele gevallen geld is schuldig; alle gemakkelijkheid voor het invorderen van hare wettige aanspraken, in de rechtbanken van het Oranje Rivier Goevernement; en Hare Majesteits Speciale Kommissaris zal rekommendeeren het aannemen van zoodanige wederzijdsche voorrechten door het Natalsche Goeverne-

ment, in deszelfs betrekkingen met het Oranje Rivier Goevernement.

Articel 6. — Certifikaten uitgegeven, door wettige ambtenaren, zoowel in de Kolonie en bezittingen van Hare Majesteit, als in deze van het Oranje Rivier Grondgebied, zullen worden beschouwd als volkomen krachtig, om erfgenamen van wettige huwelijken, alsook legatorien te gerechtigen; hare Erfportien en legaten te ontvangen, binnen de rechtsgebieden. zoowel van het Britsche als van het Oranje Rivier Goevernement.

Artikel 7 — Het Oranje Rivier Goevernement zal gene Slavernij of Slaven-Handel toelaten binnen haar grongebied ten Noorden van den Oranje Rivier, als tot hiertoe.

Artikel 8. - Het Oranje Rivier Goevernement, zal vrijheid hebben, hare voorraad van ammunitie in te koopen, binnen eene Britsche Volkplanting of bezitting in Zuid Afrika: onderhevig aan de wetten ingericht, en geschikt voor het verkooping en transporteeren van ammunitie binnen zulke kolonies en bezittingen, en Hare Majesteits Speciale Kommissaris zal rekommendeeren aan het Koloniale goevernement, dat voorrechten van een uitgebreider karakter gegund worden wegens invoerbelastingen aan het Oranje River Goevernement; deze zijnde maatregelen met betrekking tot dewelke het gerechtigd is behandeld te worden met alle toegevendheid, als men in aanmerking neemt, deszelfs bijzondere ligging en afgelegenheid van de Zeehavens.

Artikel 9. — Ten einde wederzijdsche gemakken en vrijheid te bevorderen, voor handelaren en reizigers zoowel in de Britsche bezittingen, als in deze van het Oranje Rivier

Goevernement, en terwijl dat het de vurigste begeerte van Hare Majesteits Goevernement is, dat eene vriendelijke onderhandeling tusschen deze grondgebieden zonde standhonden. en bevorderd worden door alle verstandige schikkingen: eene Agent of Konsul op den part van het Britschen Goevernement zal geplaatst worden, binnen de Kolonie naar aan het grenzen, op welk zal gedragen worden speciaallijk, den zorg van deze belangrijke onderwerpen, aan wien toegang kan altoos genoten zijn, door de ingezetenen, beide kanten van den Oranje Rivier, voor raad en informatie wanneer omstandigheden zulks zal vereischen.

Deze gedaan, en geteekend, te Bloemfontein, den Drie en twintigsten dag van Februarij, Een duizend Acht honderd vier en vijftig.

(*geteekend*: George Russell Clerk, K. C. B. Hare Majesteits Speciale Commissaris.
" Josias Philip Hofman, Pres.
" George Frederik Linde.
" G. J. du Toit, Veld Cornet.
" J. J. Venter.
" D. J. Kramfort.
" H. J. Weber, V. R. 't Veld Com^dt^.
" P. A. Human.
" J. P. Snijman, gewez. Veld-Com^dt^.
" G. P. Visser, VredeRechter.
" J. Groenendaal.
" J. Rabie, VeldCornet.
" E. R. Snijman.
" S. P. Du Toit.

(*geteekend*): H. L. du Toit.
„ E. P. Schnehage.
„ Ms. Js. Wessels.
„ C. J. F. du Plooy.
„ F. P. Senekal, Veldcornet.
„ P. L. Moolman, Veldcornet.
„ J. J. J. Fick.
„ P. M. Bester, VredeRegter.
„ W. A. van Aardt, Veldcornet.
„ W. J. Pretorius.
» J. J. Boardman.
„ A. H. Stander.

ZUID-AFRIKA.

Gravure v. P. W. M. Trap

